

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Michal Bárda

PSYCHOLOGICKÉ PROFILOVÁNÍ PACHATELE

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Ludmila Čírtková, CSc.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): srpen 2013

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

V Praze dne

Podpis:

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval paní doc. PhDr. Ludmile Čírtkové, CSc. za její připomínky a pomoc při zpracování této práce, a PhDr. Karlu Netíkovi, CSc. za osobní konzultace a poskytnutí mnoha zdrojů informací.

Obsah

Úvod.....	5
1. Psychologické profilování pachatele obecně	6
1.1. Podstata profilování.....	6
1.2. Historie profilování	8
1.2.1. USA.....	8
1.2.2. Velká Británie	10
1.2.3. Německo.....	11
1.2.4. Česká republika	12
1.3. Přístupy k profilování.....	14
1.3.1. Celostní a pluralitní přístup	14
1.3.2. Deduktivní a induktivní přístup.....	14
1.3.3. Geografické profilování	15
1.4. Možnosti využití.....	17
2. Použití profilování v praxi.....	19
2.1. Vhodnost činu k profilování.....	19
2.1.1. Charakteristiky činu	19
2.1.1.1. Vztahové a nevztahové delikty	20
2.1.2. Charakteristiky obětí	21
2.2. Osoba pachatele.....	21
2.3. Osoba oběti.....	27
2.4. Pomocné metody	29
2.5. Počítačové systémy v profilování	31
3. Tvorba profilu	33
3.1. Postup tvorby profilu.....	33
3.2. Znásilnění	38
3.3. Žhářství.....	41
3.4. Vražda	42
4. Analýza použití psychologického profilování v ČR	46
4.1. Organizace v rámci ČR a trendy budoucího vývoje	46
4.2. Případy, řešené za pomoci profilování	48
Závěr.....	52
Seznam použité literatury.....	53
Abstract	57
Klíčová slova – Key Words	58

Úvod

Cílem předkládané práce je shrnout poznatky z oblasti psychologického profilování pachatele, přiblížit jeho použití ve vyšetřování trestných činů a v neposlední řadě popsat současné použití psychologického profilování v rámci České republiky a navrhnout další možný rozvoj. Práce je – mimo úvodu a závěru – dělena do čtyř kapitol. První z nich se soustředí na samotný pojem psychologického profilování pachatele, jeho historii v různých zemích, základní přístupy k němu a na oblasti, ve kterých se může uplatnit. Druhá mapuje, jaké poznatky může profilovač o činu i o pachateli získat, jak k nim dochází a jak je využívá. Třetí část se zabývá procesem tvorby profilu a uvádí pro tento účel užívané obecné charakteristiky pachatelů znásilnění, zhářství a vraždy; kapitola poslední hodnotí rozšířenost této metody v ČR a přináší návrhy možné systematizace podle vzorů prověřených v jiných zemích.

Předem je třeba zmínit, že psychologické profilování je obestřeno mnoha mýty a polopravdami, rozšířenými nejen mezi laickou veřejností, ale i mezi některými kriminalisty. Střízlivému pohledu nepřispívá ani filmové a knižní zpracování tohoto problému, kdy je profilovač často stavěn do role telepata či jasnovidce. Takový fiktivní odborník pracuje obvykle samostatně a jeho činnost vede neomylně k dopadení konkrétního pachatele. Oproti tomu v reálném světě je profilování závislé na ostatních vyšetřovacích metodách, zejména ohledně sběru informací, a jen zcela výjimečně vede samo o sobě k odhalení pachatele. Svou prací bych rád tuto oblast forenzní psychologie alespoň z části demytizoval.

1. Psychologické profilování pachatele obecně

1.1. Podstata profilování

Psychologické profilování pachatele je jedním z vyšetřovacích postupů, spadajících do oblasti forenzní psychologie. Fakt, že hranice a obsah této metody nejsou přesně stanoveny, je dokládán nejen mnoha používanými názvy (analýza zločinu, behaviorální analýza, kriminální vyšetřovací analýza, psychologický portrét pachatele atd.), ale i rozdílnými definicemi, které používají jednotliví autoři. Pro ilustraci uvedu dvě.

Howard Teten, který stál u zrodu organizovaného profilování v USA, shrnuje tento postup jako „metodu identifikace pachatele trestného činu, založenou na analýze povahy tohoto činu a způsobu jeho provedení“.¹

Ludmila Čírtková uvádí v knize Forenzní psychologie podrobnější formulaci: „Stručně řečeno jde o systematické vyhodnocení všech dostupných informací o případu, které jsou použity k podrobné psychologické rekonstrukci chování pachatele (jak se přiblížil k oběti, co dělal v průběhu a těsně po činu). Z rozboru chování se pak podle určitých interpretačních pravidel a s využitím určitých teorií a modelů vytváří pravděpodobný portrét (profil) pachatele.“²

Profilování vychází z teze, že každý čin nese určité unikátní informace o svém původci – neexistují dva zcela stejné trestné činy, ani dva stejní pachatelé. Tyto informace se promítají do věcného způsobu provedení činu (modus operandi), ale také do specifického „rukopisu“ pachatele (signatura). Zejména signatura, tedy prvky činu charakteristické pro seberealizaci individuálního pachatele, má vysokou vypovídací hodnotu; nejen proto, že odlišuje konkrétní čin – a tím i pachatele – od jiných, podobných, ale také proto, že se obvykle v čase nemění. To ji činí důležitým identifikačním znakem například v případech sériových trestných činů.³

Chování člověka velmi úzce souvisí s jeho duševním založením a s jeho představami či duševními konstrukcemi.⁴ Z toho vyplývá, že psychicky podobní jedinci se projevují podobným chováním, a právě to umožňuje usuzovat z poznatků o činu na osobnost pachatele. Cílem profilování ovšem není podrobný popis psychických zvláštností pachatele, nýbrž poskytnutí kriminalisticky použitelných informací. Osobnostní vlastnosti jsou proto jen odrazovým můstkem ke tvorbě vlastního profilu, který umožní zúžit počet vyšetřovacích verzí, vybrat správnou výslechovou strategii a podobně. Dokončený profil může proto

¹ Perlmutter, D.: Investigating Religious Terrorism and Ritualistic Crimes. CRC Press LLC, Boca Raton, USA, 2004

² Čírtková, L.: Forenzní psychologie. Aleš Čeněk, Plzeň, 2004

³ Douglas, J., Olshaker M.: Mindhunter. Pocket books, New York, USA, 1996

⁴ Čírtková, L., Gillernová, I.: Psychologická podpora vyšetřování trestných činů. Propsy 1998, č.4, s.6

zahrnovat znaky fyziologické (věk, fyzické dispozice, atd.), psychologické (mentální vyspělost, psychické poruchy, atd.), sociální i jiné.⁵

Je nutno podotknout, že každý profil má pouze pravděpodobnostní hodnotu. Je jedním z mnoha zdrojů informací, o které je možné se opírat při řešení případu, a bezvýhradná důvěra v jeho pravdivost může být spíše brzdou, než podporou vyšetřování.

⁵ Snopko, M., Labáth, P.: Profilovanie pachatela – jedna z foriem efektívnej spolupráce PZ s mimorezortnými odborníkmi. Psychológia, psychiatria a sociológia a prevencii kriminality. Odbor spolupráce s verejnosťou a prevencie Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, Bratislava 1995

1.2. Historie profilování

Bod, který budeme považovat za počátky psychologického profilování pachatele, značně závisí na naší definici této metody. Už v dílech Cesara Lombrosa⁶ a Ernesta Kretschmera⁷ nacházíme pokusy o jakési profilování, od moderního přístupu se však podstatně liší: soustřeďují se především na vnější fyzické znaky pachatele, jako jsou rysy tváře, celková stavba těla a podobně.

V tomto oddílu se kromě nejstarších doložených případů profilování zaměřím především na porovnání vývoje profilování na území USA a v zemích Evropy.

1.2.1. USA

První psychologický profil, vyžádaný státním orgánem, byl zpracován roku 1943 Dr. Walterem Langerem na žádost zpravodajské agentury Office of Strategic Services (OSS). Měl poskytnout pracovníkům OSS možnost lépe pochopit psychiku Adolfa Hitlera, jeho rozhodovací procesy a motivaci, ale hodnotil např. i nejpravděpodobnější varianty Hitlerova úmrtí. Postupem času se ukázalo, že ačkoliv Langerův profil nebyl v praxi použit, jeho přesnost byla vysoká.⁸

Pravděpodobně nejznámější psychologický profil vůbec byl pak sestaven při pátrání po útočnickovi, který umisťoval v New Yorku mezi léty 1940 a 1956 bomby na veřejných místech. Orgány newyorské policie v roce 1956 požádaly o pomoc psychiatra, který doposud neměl zkušenosti s aplikací psychiatrie a psychologie v kriminalistice – Jamese A. Brussela.⁹ Dr. Brussel analyzoval spisovou dokumentaci a dopisy, které útočník zasílal do redakcí novin, aby nakonec sestavil až neuvěřitelně podrobný profil: mimo jiné určil, že pachatel je imigrant z Evropy, římský katolík, starý mezi čtyřiceti a padesáti lety, detailista a pedant, s jizvou v obličeji.¹⁰ Nejslavnějším detailem je pravděpodobně předpověď, že ve chvíli dopadení bude mít útočník na sobě zapnuté dvouřadové sako. Dr. Brussel ale sám později přiznal, že tato podrobnost byla pouhým dohadem, který by u celkově neodpovídajícího profilu tak jako tak nehrál roli.¹¹

⁶ Lombroso, C.: Crime: It's Causes and Remedies. Little & Brown, 1911

⁷ Kretschmer, E.: Physique and Character. Harcourt, 1925

⁸ Esherrick, J.: Criminal psychology and personality profiling. Mason Crest Publishing, Philadelphia 2006

⁹ Čírtková, L.: Psychologické profilování, mýtus a skutečnost. Kriminalistika 1995, č.1, s.25-26

¹⁰ Ramsland, K.: James A. Brussel: The "Sherlock Holmes of the Couch". The Forensic Examiner, www.theforensicexaminer.com

¹¹ Čírtková, L.: Psychologické profilování, mýtus a skutečnost. Kriminalistika 1995, č.1, s.25-26

V roce 1957 byl pachatel dopaden díky výhružným dopisům, které zaslal firmě Con Edison. Sekretářka této firmy si totiž povšimla shodných frází ve výhrůžkách a ve stížnostech, které společnosti posílal George Metesky. Ten byl následně zatčen a usvědčen.¹²

Brusselova predikce byla založena na kombinaci psychoanalýzy a intuitivního úsudku, protože databáze pachatelů srovnatelných činů nebyla v této době dostupná. Navzdory svým slabým místům se postupem času stala přímo legendární a dodnes podstatně ovlivňuje očekávání, které ohledně profilování mohou mít nejen členové veřejnosti, ale například i kriminalisté.¹³

Druhý profil Jamese Brussela se vztahoval k takzvanému Bostonskému škrtiči (Boston strangler). Zde byl ovšem výsledek rozpačitý; k zatčení Alberta DeSalva vedlo svědectví jedné z obětí, a DeSalvo profilu příliš neodpovídal. K činům se ovšem přiznal, a navzdory celkovému nedostatku důkazů bylo jeho přiznání považováno za pravdivé, protože odpovídalo nezveřejněným detailům vražd. Odsouzen byl však pouze za sérii znásilnění, ke kterým se přiznal také, a činy Bostonského škrtiče zůstaly bez přesvědčivého objasnění.¹⁴

Testy DNA, provedené po exhumaci těla poslední oběti, poukazují na to, že DeSalvo hledaným vrahem pravděpodobně nebyl.¹⁵

V souvislosti se zvyšujícím se počtem vražd, spáchaných pachatelem mimo okruh rodiny a přátel oběti, se v USA začaly od 70. let 20. století rychle rozvíjet nové metody policejní práce. Pojetí psychologického profilování pachatele se přesouvá z instance poslední záchrany k systémovému nástroji a na Akademii FBI v Quanticu se roku 1969 studia profilování ujímají Howard Teten (který svou teorii profilování rozvíjel už několik let u policejního útvaru v Kalifornii)¹⁶ a Patrick Mullany. Společně zakládají Behavioral Science Unit (BSU). Strategie Behavioral Science Unit se zpočátku opírala o informace, získané podrobnými interview s 36 odsouzenými sériovými, sexuálně motivovanými vrahy,¹⁷ ale také o rozsáhlé zkušenosti členů jednotky, kteří byli už před svým zařazením vyšetřovateli závažné násilné trestné činnosti. Poprvé se tak profilování ujímají experti, kteří spojují psychologickou i kriminalistickou odbornost.

¹² Ramsland, K.: James A. Brussel: The "Sherlock Holmes of the Couch". The Forensic Examiner, www.theforensicexaminer.com

¹³ Čírtková, L.: Psychologické profilování, mýtus a skutečnost. Kriminalistika 1995, č.1, s.25-26

¹⁴ Esherick, J.: Criminal psychology and personality profiling. Mason Crest Publishing, Philadelphia 2006

¹⁵ Sherman, C.: A Rose for Mary: The Hunt for the Real Boston Strangler. Northeastern University Press, 2003

¹⁶ Girod, R. J.: Profiling the criminal mind. iUniverse, Lincoln, USA 2004

¹⁷ Jackson, J., Bekerian, D.: Does Offender Profiling Have a Role to Play? Offender Profiling: Theory, Research and Practice. John Wiley & Sons, UK 2006

V druhé vlně se profilování u FBI rozvinulo v poslední čtvrtině 20. století, když do Behavioral Science Unit nastoupili Douglas, Hazelwood, Ressler a Ault. Tehdy také začínají další interview, tentokrát s pachateli sériových znásilnění. Snaha o zmapování charakteristik sériového pachatele vedla nejprve k typologii pachatelů vražd a sexuálních deliktů, ale později také ke vzniku Crime Classification Manual, vydaného v knižní formě roku 1992.¹⁸ Přístup FBI, zpočátku až neuspořádaně jednoduchý, se postupně rozvinul do čtyřfázového procesu:

1. Sběr dat ze všech dostupných zdrojů, od výpovědí až po fotografie místa činu a případné pitevní protokoly
2. Klasifikace zločinu na základě získaných informací
3. Rekonstrukce zločinu a tvorba hypotéz o chování oběti i zločince, o průběhu činu a *modu operandi* pachatele
4. Tvorba profilu včetně demografických, fyzických a osobnostních vlastností pachatele

19

Dalšími významnými kroky bylo založení National Center for the Analysis of Violent Crime, které plní především podpůrnou a koordinační funkci v metodách boje proti závažným zločinům, a tvorba programu ViCAP (Violent Criminal Apprehension Program), obojí v roce 1983. V současnosti zastřešuje celý profilovací program – použití ve vyšetřování, operativní podporu, výcvik profilovačů i výzkum – Investigative Operations Support Section (IOSS), složená ze tří jednotek behaviorální analýzy a jednotky ViCAP.²⁰

Celkově lze říci, že ačkoliv je v USA používaný přístup dobře podložen shromážděnými fakty, klade také velký důraz na to, aby se profilovač dokázal vcítit do emocí a konání pachatele i oběti. Závisí proto na schopnostech každého jednotlivého experta, zda bude dostatečně schopen rozpoznat řídicí vzorec v pachatelově chování.²¹

1.2.2. Velká Británie

Za všeobecně první zdokumentovaný případ profilování lze považovat analýzu, kterou provedl v roce 1888 britský policejní lékař Dr. Thomas Bond během vyšetřování vražd

¹⁸ Hofmanová, J.: Behaviorální analýza: Metoda sestavování kriminálního profilu pachatele. Jaroslav Hofman, Praha 2010

¹⁹ Jackson, J., Bekerian, D.: Does Offender Profiling Have a Role to Play? Offender Profiling: Theory, Research and Practice. John Wiley & Sons, UK 2006

²⁰ Hofmanová, J.: Behaviorální analýza: Metoda sestavování kriminálního profilu pachatele. Jaroslav Hofman, Praha 2010

²¹ Kaplan, M.: Psychologické profilování v analýze násilných trestných činů. Bezpečnostní teorie a praxe: Sborník Policejní akademie ČR. Policejní akademie ČR, Praha 2002

takzvaného Jacka Rozparovače (Jack the Ripper). Dr. Bond nejen z pitvy poslední oběti usoudil, že vrah postrádá anatomické znalosti lékaře či řezníka, ale také se pokusil zrekonstruovat průběh vraždy a vytvořit profil pravděpodobného pachatele. Profil zahrnoval fyzické i psychické vlastnosti – vykresloval obraz silného, odvážného, ale tichého a nenápadného muže, stíhaného návaly vražedného nutkání. Dr. Bond také tvrdil, že i čtyři předchozí zločiny byly spáchány stejným vrahem.²² Jack Rozparovač bohužel nebyl nikdy dopaden, profil tedy nemůže být porovnán se skutečnou osobou, Dr. Bond je však mnohými nadále považován za prvního skutečného profilovače.²³

Vývoj profilování ve Velké Británii byl dlouhou dobu nestrukturovaný – přístupy jednotlivých profilovačů se podstatným způsobem lišily.²⁴ Mezník představuje pátrání po Peteru Sutcliffovi, zvaném Yorkshire Ripper; po vrahově dopadení byl totiž dosavadní průběh případu vyhodnocován pro vytěžení všech informací a postupů, které by usnadnily budoucí vyšetřování podobných činů. To se promítlo i do zavedení národních standardů pro vyšetřování sériové kriminality a speciálního výcviku vyšetřovatelů.²⁵

Nejvýraznějším názorovým proudem je tzv. investigativní psychologie (též Liverpoolská škola), reprezentovaná prof. Davidem Canterem (zpracovatel profilu Petera Sutcliffa a také Johna Duffyho, nazývaného Railway Rapist) a jeho týmem a následovníky. Od roku 1990, kdy byl tento termín poprvé použit, dospěla investigativní psychologie do podoby strukturovaného postupu, používajícího především výsledky dlouhodobého výzkumu International Centre for Investigative Psychology.²⁶

Liverpoolská škola profilování se zakládá na výsledcích výzkumů, statistických údajích a jejich vzájemné korelaci, kdežto intuici a vcítění se do pachatele odsouvá do pozadí. Proto je někdy známá také jako „data-driven profiling“.²⁷

1.2.3. Německo

Některé zdroje^{28, 29} uvádějí, že určitý pokus o profilování byl učiněn už před rokem 1930 během vyšetřování případu sériového vraha, přezdívaného Upír z Düsseldorfu (Vampir von

²² Petherick, W.: *Criminal Profile: Into the Mind of the Killer*. Modern Books, London, 2005

²³ Newburn, T., Williamson, T., Wrights, A.: *Handbook of Criminal investigation*. Willan Publishing, NY, 2007

²⁴ Pakes, F., Winstone, J.: *Psychology and crime*. Willan Publishing, Portland, USA, 2007

²⁵ Hofmanová, J.: *Behaviorální analýza: Metoda sestavování kriminálního profilu pachatele*. Jaroslav Hofman, Praha 2010

²⁶ David Canter, <http://www.davidcanter.com>

²⁷ Horgan, J.: *Understanding Criminal Behaviour: Beyond ‚Red Dragon‘*. Faculty of Science Public Lecture Series 2002-3. University College, Cork

²⁸ Housden, M.: *An Early Example of Personality Profiling: Henry A. Murray's Study of Adolf Hitler*. Rutgers University, <http://org.law.rutgers.edu/publications/law-religion/publications/housden.pdf>

Düsseldorf). Peter Kürten byl však dopaden zásluhou běžných metod a psychologie/psychiatrie se uplatnila spíše ve fázi zjišťování, zda je za spáchané činy odpovědný.

Systematický výzkum podkladů, tedy údajů o násilné kriminalitě a sexuálně motivovaných trestných činů, začíná v Německu již v roce 1976. Teprve od roku 1992 je ale na tomto základě rozvíjena případová analýza, tedy kriminalisticko-kriminologický komplex nástrojů, ze kterého později vzniká koncept operativní případové analýzy (Operative Fallanalyse, OFA). OFA zahrnuje jak popis a interpretaci pachatelova chování, tak i sestavení profilu pachatele a použití podpůrných metod, jako je geografické profilování nebo systém ViCLAS (Violent Crime Linkage System).³⁰

1.2.4. Česká republika

Nejspíše první využití profilování v českých zemích představuje případ Zdzisława Marchwického, který mezi lety 1964 a 1970 spáchal na území Slezska 14 vražd. Vyhodnocení materiálů bylo svěřeno odborníkům v oblasti kriminalistiky a kriminologie, kteří kromě spisového materiálu vycházeli také ze studia podobných činů v jiných zemích, včetně výše zmíněného profilu Alberta DeSalva.

Experti nakonec sestavili velmi podrobný profil pachatele, který zahrnoval 485 pravděpodobných znaků. Ve skupině 180 prověřovaných mužů, odpovídajících největšímu počtu znaků, se nalézal i pachatel.³¹

Šířeji začal psychologické profilování využívat Grumlík po roce 1980, a to při nezvyklých případech sebevražd. Pozornost si získal také případ Ladislava Hojera, kde byl profil zpracován zástupci 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy.³² Zahraniční informace se na naše území nicméně dostávali se zpožděním, situace na přelomu 80. a 90. let byla proto podobná jako v USA v 60. letech.³³

²⁹ Netík, K., Neumann, J.: Metoda psychologického profilování pachatele – příspěvek forenzní psychologie kriminalistické praxi. Československá kriminalistika 1990, č. 1-2, s.68-72

³⁰ Hofmanová, J.: Behaviorální analýza: Metoda sestavování kriminálního profilu pachatele. Jaroslav Hofman, Praha 2010

³¹ Netík, K., Neumann, J.: Metoda psychologického profilování pachatele – příspěvek forenzní psychologie kriminalistické praxi. Československá kriminalistika 1990, č. 1-2, s.68-72

³² Grumlík, R., Vavřík, P.: Psychologicko-psychiatrické profilování značně neobvyklé sebevraždy-vraždy? Kriminalistický sborník, 1996 č. 7, s. 245-256

³³ Vyhliďalová, P.: K otázce psychologického profilování. Československá kriminalistika 1990, č.1-2, s.68-72

Profilování podpořil také vznik informačního systému Nápad trestné činnosti v roce 1992, zejména umožněním snazšího a rychlejšího přístupu k potřebným informacím.³⁴ Dnes se na jeho místě používá podstatně komplexnější systém ViCLAS kanadského původu.³⁵

Navzdory projektům, podle kterých se měl na této činnosti podílet například Institut forenzní psychologie v Praze³⁶ nebo specializované skupiny v rámci Policejního prezidia, není v současnosti v České republice profilování žádným způsobem systematicky zajištěno.

Jedinou výjimkou zůstává odbor analýz Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování, který používá již zmíněný systém ViCLAS. Krajská ředitelství policie proto v případech potřeby využívají příslušných oddělení psychologických služeb, případně spolupracují se soudními znalci nebo jinými dostupnými odborníky.³⁷

³⁴ Thoř, J.: Modus operandi z jiného pohledu. Kriminalistický sborník 1996, č. 3, s. 107-110

³⁵ Royal Canadian Mounted Police: Violent Crime Linkage System (ViCLAS). <http://www.rcmp-grc.gc.ca/tops-opst/bs-sc/viclas-salvac-eng.htm>

³⁶ Čírtková, L., Gillernová, I.: Psychologická podpora vyšetřování trestných činů. Propsy 1998, č.4, s.6

³⁷ Plk. Mgr. Vladimír Voska – elektronická komunikace

1.3. Přístupy k profilování

Postupem času se z původně chaotické profilovací činnosti, která používala vše, co slibovalo úspěch, vydělily definované přístupy k tvorbě psychologického profilu. Uvádím zde pouze nejobvyklejší dělení, která se v literatuře vyskytují, tedy na celostní a pluralitní postup výkladu získaných informací, deduktivní a induktivní způsob tvorby profilu a konečně geografické profilování – jako metodu *sui generis*.

1.3.1. Celostní a pluralitní přístup

Celostní přístup požaduje, aby každý jednotlivý poznatek zapadal do celkového obrazu. Pokud se objeví další informace, která dosavadnímu profilu odporuje, musí být profil změněn nebo přizpůsoben, aby opět bez rozporů obsáhl všechny detaily. To je výhodné jednak z pohledu výuky, neboť takováto metoda je snáze popsatelná i uchopitelná, jednak při vyhodnocování, jelikož celostní profil poskytuje ucelený, jednolitý obraz. Zejména při nedostatku informací existuje ale nebezpečí, že profilovač se může snažit jednou utvořený profil příliš neměnit a namísto toho vyložit každý dodatečný údaj tak, aby zapadal do existujícího rámce. Výrazné přehodnocení profilu totiž znamená nutnost začít znovu od začátku.³⁸

Odborník, používající pluralitní přístup, naopak sahá po rozličných teoriích a modelech, aby dal pachatelovu jednání (a tedy i samotnému činu a jeho provedení) smysl, který bude pochopitelný pro okolí. Jde o interpretační postup, jehož primárním cílem je vnést řád do chaosu a složitosti vyšetřovaného případu.³⁹

Tento přístup je do velké míry závislý na osobě profilovače, na jeho zkušenostech a rozhledu. Volnost ve výběru vysvětlující teorie totiž znamená, že z jednoho souboru údajů lze sestavit množství diametrálně odlišných profilů.

1.3.2. Deduktivní a induktivní přístup

Deduktivní metoda vychází z určitých základních faktů, které profilovači slouží ke zformulování hypotézy a k vyvození závěrů o činu i pachateli. Podkladové informace jsou získávány především zkoumáním místa činu a všeho, co na něm zanechal pachatel. Druhým pramenem informací jsou poznatky o obětech, včetně jejich zvyků, zaměstnání a podobně.

³⁸ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

³⁹ Čírtková, L.: Forenzní psychologie. Aleš Čeněk, Plzeň, 2004

Čím podrobnější obraz má profilovač k dispozici, tím je výsledný profil přesnější. Potřeba velkého množství detailů ovšem také znamená, že tvorba profilu deduktivní metodou zabírá značné množství času.

Narozdíl od formální dedukce se nejedná o exaktní postup; do velké míry záleží na schopnostech profilovače, jestli bude vzorec pachatelova jednání rozpoznán a správně interpretován.⁴⁰

Induktivní přístup se oproti tomu při rozvíjení hypotézy opírá o předem vytvořené jednoduché teorie, založené na statisticky nejpravděpodobnější podobě pachatele určitého „typu“ činu. Tyto teorie jsou vytvářeny ze zpracovaných údajů o podobných, dříve spáchaných činech. Údaje o nových činech vedou buď k ověření stávajících teorií, nebo k tvorbě nových, a z tohoto důvodu je někdy induktivní profilování považováno za pružnější než deduktivní. Profil může také oproti deduktivnímu přístupu začít vznikat poměrně rychle.⁴¹

V mnoha případech se může uplatnit kombinace obou přístupů. Statistická shrnutí obvyklé podoby činů a pachatelů jsou užitečným informačním zdrojem pro každého profilovače, ale zkušenosti, nasbírané během vyšetřování, jistě nelze označit za bezcenné.

1.3.3. Geografické profilování

Geografické profilování pracuje s premisou, že mezi místy činů a bydlištěm pachatele existují jisté nenáhodné souvislosti. Byť je geografické profilování založeno na určitých předpokladech o „zóně komfortu“ pachatele, není samostatný psychologický profil nezbytný. Může být ovšem velmi užitečný, zejména když je počet činů nízký – oba profily se pak navzájem doplňují v utváření uceleného obrazu o pachateli.

Tento přístup se užívá zejména ve Velké Británii, kde se jím zabývají výzkumníci Liverpool Centre for Investigative Psychology, tedy skupina kolem Davida Cantera,⁴² a také v Kanadě, kde se provádí v rámci Vancouver Police Department's Geographic Profiling Section. Tento útvar poskytuje své služby i policejním složkám v zahraničí.⁴³

Canterova metoda počítá s pravděpodobností, že první činy jsou spáchány v okruhu „rozumné“ vzdálenosti od pachatelova bydliště nebo pracoviště. Tato vzdálenost je dána dvěma téměř protichůdnými faktory: pachatel se musí na místě činu cítit dobře, musí se zde

⁴⁰ Polišenská, V.: Profilování pachatelů trestných činů. <http://www.mvcr.cz/clanek/profilovani-pachatelu-trestnych-cinu.aspx>

⁴¹ Holmes, R., Holmes, S.: Profiling Violent Crimes: An Investigative Tool. Third Edition. Sage Publications, Inc., Thousand Oaks, USA., 2002

⁴² Čírtková, L.: Forenzní psychologie. Aleš Čeněk, Plzeň, 2004

⁴³ Rossmo, D.K.: Geographical Profiling. Offender Profiling. John Wiley & Sons, UK 2006

orientovat a mít možnost rychlého ústupu, ale zároveň musí omezit možnost, že ho potká a identifikuje známá osoba. S dalšími činy se zvyšuje pachatelova sebejistota a odvaha, místa činu se proto od „základny“ vzdalují.

Na základě vyhodnocení reálných případů David Canter tuto teorii postupně modifikoval, doplnil ji o kruhovou hypotézu (koncept, že „základna“ pachatele leží ve středu myšleného kruhu, jehož průměr je stanoven dvěma navzájem nejbližšími místy činu) a o řadu pravidel, jak nejlépe postupovat ve skutečném vyšetřování.⁴⁴

Kanadský přístup používá počítačovou metodu CGT (Criminal Geographic Profiling). Tou je vytvořen trojrozměrný model (tzv. geoprofil), který vyjadřuje pravděpodobnost umístění „základny“ pachatele na určitých místech.

Geografické profilování samozřejmě nelze aplikovat na všechny kategorie trestných činů, a přesnost predikce je silně závislá na počtu činů, zejména u kanadské metody. Ve vhodném kontextu ale může přinést užitečné a aplikovatelné poznatky.⁴⁵

⁴⁴ Čírtková, L.: Forezní psychologie. Aleš Čeněk, Plzeň, 2004

⁴⁵ Rossmo, D.K.: Geographical Profiling. Offender Profiling. John Wiley & Sons, UK 2006

1.4. Možnosti využití

Nejnámějším použitím psychologického profilování je bezpochyby užití profilu jako pomůcky pro dopadení neznámého pachatele, a to především tehdy, kdy běžné metody nevedly k úspěchu, nebo čin vykazuje znaky, svědčící o emocionálních či jiných osobnostních defektech pachatele.⁴⁶ Profilování může být ale užitečné i v mnoha jiných případech, od přiřazení výhružných dopisů či telefonátů autorovi až po odhad možných reakcí pachatele na konkrétní varianty postupu vyšetřovacích orgánů.⁴⁷

Pravděpodobně nejčastější je posuzování, zda je či může být určitý podezřelý skutečným pachatelem, doporučení vhodné taktiky dalšího postupu a případného výslechu. To bylo použito například v roce 2002 při vyšetřování série loupežných přepadení pražských žen důchodového věku, kdy byl i díky profilu zproštěn viny mylně zadržený P.H..⁴⁸

Dalším obvyklým využitím je analýza série činů, ať už za účelem rozlišení, zda jsou všechny dílem jednoho pachatele či nikoliv (a jakým vývojem prochází jeho modus operandi, zda poukazuje na zkušenosti s podobnou trestnou činností aj.), nebo pro odhad pravděpodobnosti spáchání dalších činů. S tím úzce souvisí také predikce agresivity pachatele při následujících činech v sérii nebo pravděpodobnost usmrcení oběti např. při únosu.

Určitou zvláštnost představuje zkoumání osobnosti a posledních aktivit oběti sebevraždy v rámci vyloučení cizího zavinění. To nabývá důležitosti v případech sebevražd párových či hromadných, kdy může být obtížné rozlišit, zda se nejedná o vraždu s následnou sebevraždou. Zejména v zahraničí je často využívanou službou posuzování závažnosti hrozby sdělené výhružným telefonátem, dopisem apod. Rozšířenost pohrůzek (zejména bombovým útokem) a potřeba vybavit možné příjemce hovoru alespoň základními informacemi vedla i k vývoji návodů a seznamů, do kterých se vypisují podrobnosti o typu hrozby, zabarvení hlasu volajícího a podobně.⁴⁹ Podobně lze profilování využít i v případech stalkingu, tedy nebezpečného pronásledování.

Poslední záchranou bývá naopak profilování v případech, kdy je oživován starý případ („pomníček“), ve kterém může profil poukázat na dosud nevyzkoušené směry ve vyšetřování.

⁴⁶ Nesvadba, A.: Teoreticko-metodické východiská profilácie páchatelov vražd. *Justičná revue*, 55, 2003, č.1, s.64-72

⁴⁷ Kaplan, M.: *Psychologické profilování v analýze násilných trestných činů. Bezpečnostní teorie a praxe: Sborník Policejní akademie ČR. Policejní akademie ČR, Praha 2002*

⁴⁸ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

⁴⁹ Například dotazník Homeland Security: http://www.tn.gov/homelandsecurity/docs/bomb_checklist.pdf

Beletrizované ukázky tohoto postupu na známých případech můžeme najít např. v knize *The cases that haunt us*.⁵⁰

Doposud nepříliš využívanou, ale možnou variantou je zaměření profilu na proaktivní strategii, tedy na komunikaci s pachatelem přes media, snahu přimět ho k odhalení informací o sobě a podobně. To najde uplatnění zejména v případech, kdy pachatel už s policií či sdělovacími prostředky nějakým způsobem komunikuje, jako tomu bylo např. v případě George Meteskyho.

Snad nejkontroverznější taktikou, k jejímuž úspěchu může profil přispět, je využití tzv. volavky – falešné oběti, která má pachatele vyprovokovat k útoku. V ČR se profilování takto uplatnilo při pátrání po pachateli série přepadení žen na území Prahy; profilující odborník pomáhal při výběru figurantky i místa.⁵¹

Mimo toto rozsáhlé pole působnosti v aktivní podpoře vyšetřování hraje profilování roli i při tvorbě výukových materiálů a příruček, jejichž cílem je například zvýšit efektivitu výslechu podezřelé osoby a případně také svědků a obětí – nesprávně vedený výslech může velmi podstatně snížit objem získaných informací.⁵²

Všeobecně lze říci, že v zemích, v nichž je psychologické profilování již zavedenou metodou, dochází k jeho častějšímu i rozmanitějšímu použití, zároveň se však stírá hranice mezi profilováním a jinými službami, které mohou psychologové nebo psychiatři vyšetřujícím orgánům poskytovat.

⁵⁰ Douglas, J., Oldshaker, M: *The cases that haunt us*. Pocket books, NY, USA, 2001

⁵¹ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

⁵² Čírtková, L.: *Forenzní psychologie*. Aleš Čeněk, Plzeň, 2004

2. Použití profilování v praxi

2.1. Vhodnost činu k profilování

Psychologické profilování lze s úspěchem aplikovat jen na některé trestné činy. Odborná literatura nejčastěji zmiňuje některé typy vražd a sexuálních deliktů (zejména znásilnění a pohlavního zneužívání), dále žhářské a pumové útoky, vydírání, únosy a výhružné dopisy a telefonáty.⁵³

Jak vidno, jde vesměs o činy velmi závažné, což se projevuje ve značném tlaku na co nejrychlejší vyřešení případu. Zároveň je většina těchto činů „kontaktní“ a potenciál pro projevení osobnosti pachatele skrze způsob spáchání činu je tedy vysoký, kdežto tradiční vyšetřovací metody nemusejí vést k dopadení – zejména v případech, kdy pachatel útočí výlučně na neznámé osoby.⁵⁴

2.1.1. Charakteristiky činu

Princip profilování je založen na projevení specifických rysů pachatele ve způsobu spáchání činu. Uplatní se nejlépe u činů, které jsou svým provedením neobvyklé a u kterých je k dispozici dostatek informací pro tvorbu profilu – proto je obzvláště vhodné k analyzování série činů. Ta poskytuje lepší příležitost k poznání pachatelova „rukopisu“ a profilování zároveň umožňuje rozlišit, které činy skutečně spáchal jeden pachatel a které jsou dílem cizí nápodoby nebo shody okolností. Vzhledem k náročnosti této metody se užívá zejména v případech, kdy použití standardních metod nevede k úspěchu, nebo je třeba získat doplňující informace.⁵⁵

Je zřejmé, jaké okolnosti mohou použití této metody ztížit, nebo dokonce znemožnit: nejčastější překážkou je „neosobní“ provedení činu, kdy pachatel zanechá na místě jen minimum stop a chybí výraznější individuální projevy. Do této kategorie mohou patřit např. skutky spáchané v rámci organizovaného zločinu,⁵⁶ nájemná vražda, ale také jednoduché, zjištěně motivované činy, jako je krádež.⁵⁷ Zde může profilovač poskytnout dílčí poznatky, např. poukázat na pravděpodobnou kriminální zralost pachatele, která často souvisí s věkem, ale nedostatek informací zpravidla nedovolí vypracovat úplný profil.

⁵³ Netík, K.: Psychologické profilování. Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie, Karolinum, Praha, 2006

⁵⁴ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

⁵⁵ Nesvadba, A.: Teoreticko-metodické východiská profilácie páchatelov vražd. Justičná revue, 55, 2003, č.1, s.64-72

⁵⁶ Čírtková, L.: Forenzní psychologie. Aleš Čeněk, Plzeň, 2004

⁵⁷ Ainsworth, P.: Offender Profiling and Crime Analysis. Willan Publishing, Portland, USA, 2001

Podobná informační nouze může nastat i z jiných příčin. U starších případů již nelze napravit např. příliš zběžnou prohlídku místa činu, ztrátu spisové dokumentace a podobně.

V některých případech může být profilování naopak použitelné, ale nadbytečné. Sem spadají činy, u kterých je důkazní situace dostačující pro rychlý postup běžnými vyšetřovacími metodami, např. většina případů rodinného či partnerského násilí.⁵⁸

2.1.1.1. Vztahové a nevztahové delikty

Za vztahové delikty jsou označovány činy, jejichž oběť se s pachatelem již před napadením delší dobu zná a je s ním v určitém užším vztahu. Často jsou to vztahy v rámci rodiny či příbuzenstva, ale může jít také o vztahy přátelské, pracovní a podobné. Déletrvající styky obou osob a častá různorodá interakce vytvářejí emocionální podhoubí, ze kterého také vychází motivace pachatele. Ve vyšetřování těchto deliktů proto hrají důležitou roli informace o tom, jaké společenské vazby oběť měla a jakým způsobem před spácháním činu žila; také rozbor otázky, kdo měl na spáchání činu zájem, může dovést vyšetřovatele k úspěšnému vyřešení případu.⁵⁹

Výrazným rysem je, že ačkoliv v této skupině najdeme i účelově (nejčastěji zjištěně) motivované činy, často mají vztahové delikty motivaci afektivní, jsou tedy páchany v emočně vypjatém stavu a bez většího rozmyslu. Tomu odpovídá i poměrně chaotické provedení činu a často rychlé dopadení pachatele, který v některých případech situaci svým jednáním i usnadňuje – čin sám oznámí, zkratkovitě se pokouší o sebevraždu atp.⁶⁰

Vztahové delikty nebývají obvykle předmětem činnosti profilovače z hlediska pátrání po pachateli, protože běžněji používané vyšetřovací metody zde obvykle vedou k uspokojivému výsledku. Profilování se ale může uplatnit například při predikci možné eskalace násilí v sérii incidentů nebo při volbě výsledkové strategie.

Diametrálně odlišná situace nastává u deliktů nevztahových. Pachatel a oběť se v tomto případě znají jen zběžně (ačkoli pachatel mohl oběť po nějakou dobu sledovat nebo o ní shromažďovat informace), nebo se dokonce setkávají poprvé právě během činu. To znamená, že analýza zázemí oběti k odhalení motivu, ani pachatele nevede, a nejdůležitějším zdrojem poznatků se proto stává analýza scény deliktu. Oběť je proto zkoumána především z hlediska jednání pachatele s ní – těžiště podstatných informací leží v činu samotném, nikoli v předcházejícím životě oběti.⁶¹

⁵⁸ Netík, K.: Psychologické profilování. Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie, Karolinum, Praha, 2006

⁵⁹ Čírtková, L.: Forenzní psychologie. Aleš Čeněk, Plzeň, 2004

⁶⁰ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

⁶¹ Čírtková, L.: Forenzní psychologie. Aleš Čeněk, Plzeň, 2004

Ve vyšetřování nevztahových deliktů je profilování používáno častěji, protože může napomoci ke zúžení – alespoň pracovnímu – okruhu podezřelých nebo ukázat další slibné směry vyšetřování. Zároveň k tomu dokáže profilovač využít i stopy, které běžným vyšetřovacím metodám často příliš nepomáhají, jako jsou malé zvláštnosti v provedení činu, specifický způsob naložení s tělem oběti a podobně.

2.1.2. Charakteristiky oběti

Stejně, jako se profilování nehodí pro každý čin, není ho možné aplikovat ani na viktimizaci každé oběti. Nesnáze se zde odvíjejí buď od rizikovitosti oběti, nebo od obtížnosti získávání informací.

Pokud je viktimizována osoba s vysoce rizikovým způsobem života (žije v oblastech s extrémně vysokou kriminalitou, pracuje do pozdních hodin a z práce se přesouvá pěšmo, vykonává rizikové povolání nebo se živí zločinem, je uživatelem ilegálních drog atd.), může snadno dojít k přehlčení profilovače, který často jen s obtížemi hodnotí nejpravděpodobnější pozadí činu.

U některých obětí může být obtížné prozkoumat nebo i jen zjistit jejich zázemí a společenské vazby, což samo o sobě představuje nezanedbatelné ztížení vyšetřování. Členové určitých vrstev společnosti navíc nemusejí být ochotni vyšetřujícím orgánům pomáhat. K obětem, které spojují oba tyto komplikující faktory, často patří například lidé bez domova, ilegální migranti, členové zločineckých uskupení a podobně.

Nejzávažnější překážkou profilování je bezpochyby případ, kdy tělo oběti vůbec není nalezeno a neposkytuje tudíž žádné informace. To je často spojeno s nejistotou o činu jako takovém, nedostatkem informací z jiných zdrojů a s velkými prodlevami ve vyšetřovacím postupu.⁶²

Ideální oběť z hlediska profilování vede málo rizikový život, který je snadné rekonstruovat (oběť si píše deník nebo používá jinou záznamovou a plánovací techniku, není samotářská, svěřuje se blízkým osobám atp.) a zároveň má dobré sociální vazby bez potřeby skrývat některé aspekty svého života (např. mimomanželský vztah).

2.2. Osoba pachatele

Totožnost i osobnost pachatele bývá v počátečních stádiích vyšetřování velkou neznámou.

⁶² PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

Základním úkolem psychologického profilování při pátrání po pachateli je proto poskytnout vyšetřovatelům konkrétní informace, které povedou k odhalení pachatele, zúžení okruhu podezřelých nebo alespoň doplnění dosavadního postupu vyšetřování. Z toho vyplývá, že profil musí být bezprostředně použitelný, a to bez hlubších znalostí psychologie a psychopatologie. Rozbor pachatelovy psychiky a myšlenkových vzorců je prostředkem; ovšem cílem zůstávají vnější znaky, které v ideálním případě povedou k dopadení konkrétní osoby.

Již dříve bylo zmíněno, že podle výchozí teze profilování se osobnost i myšlení pachatele odrážejí v jeho činech. Podrobnost výsledného profilu tudíž závisí na množství informací, které jsou odborníkovi k dispozici, ale vyjma případů informační nouze je možné sestavit poměrně komplexní obraz pachatele.

Ten může (a měl by) obsahovat zejména tyto údaje:

- Pohlaví
- Přibližný věk
- Rodinný stav
- Úroveň vzdělání a přibližnou úroveň inteligence
- Profesi
- Sexuální zralost
- Kriminální minulost
- Bydliště ve vztahu k místu činu
- Pravděpodobnou reakci na policejní vyšetřování
- Pravděpodobnost opakování deliktu ⁶³

Některé zdroje uvádějí i obsáhlejší seznamy, obsahující např. rasu, sociální původ, životní styl, péči o vzhled a sociální či emocionální přizpůsobení, ⁶⁴ nebo rozdělují údaje do oddílů podle jejich předmětu (časové a prostorové parametry případu, viktimologie, pitevní nález, scéna deliktu, charakteristiky pachatele, doporučení dalšího postupu). ⁶⁵

Profilující odborník stojí před nutností přiřknout poznatkům o činu určitý řád a z něj usoudit, jaký typ pachatele za spácháním činu stojí. V počátcích profilování se musel expert

⁶³ Ault, R., Reese, J.: A Psychological Assessment of Crime Profiling. FBI Law Enforcement Bulletin, vol. 3, 1980, s. 22-25

⁶⁴ Vyhlídalová, P.: K otázce psychologického profilování. Československá kriminalistika 1990, č.1-2, s.68-72

⁶⁵ Turvey, B.: Criminal Profiling. An Introduction to Behavioral Evidence Analysis. Elsevier Ltd., Amsterdam, 2008

spolehnout na poznatky obecné psychologie a psychopatologie, v lepším případě doplněné o své vlastní zkušenosti s vyšetřováním podobných činů. Takový nestrukturovaný postup je ovšem vysoce individuálním procesem, což znesnadňuje jak poučení se z chyb jednoho profilu pro příští použití metody, tak i předání postupu jinému odborníkovi, neřkuli laikovi. Velmi brzy proto začaly vznikat typologie pachatelů. Některé mají za úkol jen pomoci profilovači utřídit si poznatky, doplnit „hluchá místa“ a usnadnit výstavbu celkového obrazu o činu a pachateli, jiné se snaží určité chování pachatele na místě činu spojit přímo s tím, jak pachatel žije svůj běžný život a poskytnout tak vodítka pro pátrání po konkrétní osobě. Rozmanitost trestných činů znamená, že většina typologií pachatelů je aplikovatelná jen na specifický druh činu, např. vraždu. Koncepty, které na druh činu vázané nejsou, bývají naopak příliš obecné a většinou plní spíše pomocnou roli. Příkladem je dělení na geograficky ustáleného a nestálého pachatele, stejně jako typologie založené na způsobu predátorského chování pachatele nebo na metodě, jakou vyhledává vhodné oběti. Jednou z nejstarších a nepochybně nejznámějších typologií, která spojuje styl spáchání činu s poznatky o pachateli, je dělení pachatelů na organizované a dezorganizované. Obsahuje popis obou typů pachatelů se vzorovými údaji o jejich způsobu života, ale také o způsobu, kterým páchají kriminalitu. Souhrn popisuje i předpokládanou podobu místa činu, styl pachatelovy komunikace s obětí a provedení samotného útoku, ale dává i doporučení pro vyšetřování případu a výslech podezřelého. Původně bylo toto schéma vytvořeno pro potřeby FBI při vyšetřování sexuálních vražd, ale v roce 1997 bylo přizpůsobeno i pro žháře⁶⁶ a obecně je považováno za platné i pro jiné činy.⁶⁷ Teoreticky je podloženo poměrně málo, vykryštovalo ze souhrnu dat o činech spáchaných v minulosti a z rozhovorů s pachateli. To samo o sobě zavedlo pochopitelnou příčinu kritickým ohlasům části odborné veřejnosti.

Ačkoliv jde o dělení, které už má za sebou mnoho let (vzniklo v USA po rozhovorech vedených s delikventy v letech 1979-1983) a mnoho silné kritiky, stále se v praxi používá, jak ukazovaly příspěvky účastníků konference Evropské skupiny behaviorálních analytiků *EVUBAG* v roce 2002.⁶⁸

Organizovaný pachatel se dokáže navenek velmi dobře začlenit do společnosti. Jde často o vzdělaného jedince, který má odpovídající zaměstnání, chodí čistě a slušně oblečen, o svůj automobil se pečlivě stará. Je extrovertní a přizpůsobivý, oblíbený ve společnosti, snadno si

⁶⁶ Netík, K.: Psychologické profilování. Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie, Karolinum, Praha, 2006

⁶⁷ Hofmanová, J.: Behaviorální analýza: Metoda sestavování kriminálního profilu pachatele. Jaroslav Hofman, Praha 2010

⁶⁸ Netík, K.: Psychologické profilování. Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie, Karolinum, Praha, 2006

získává lidi; na druhé straně je často pečlivý až pedantický, což ve spojení s vysoce pozitivním míněním o sobě samém nezřídka vede k pocitu, že je mnohem schopnější a inteligentnější než ostatní lidé. Není neobvyklé, že žije s manželkou nebo partnerkou a má potomky, může se dokonce účastnit dobročinných akcí nebo pořádat volnočasové aktivity pro děti.

Tato kamufláž pod sebou skrývá emočně plochého jedince, který jinými lidmi obvykle pohrdá, případně jsou mu lhostejní. Svě oběti většinou nezná, i když je často před napadením po určitou dobu sleduje (v řádu hodin až dnů); někdy je může vybírat podle fyzické podobnosti s osobou, ke které chová negativní emoce. Umí kontrolovat oběť fyzicky i verbálně, často zastrašuje a vyhrožuje, nebo naopak přemlouvá a slibuje. Svě činy dobře plánuje (vědomě či podvědomě) a při hledání oběti se může pohybovat i poměrně daleko od svého bydliště nebo jiné „základny“. Není zbrklý, zřídka se nechává strhnout ke spontánnímu, neplánovanému činu a raději provedení svého záměru odloží. Obvykle si přináší vlastní zbraň a na místě činu ji nezanechává, pokud není například vyrušen a donucen k útěku. Často se z místa prvního kontaktu s obětí přesouvá, čin páchá jinde a na třetím místě se případně zbavuje těla oběti (často ukrytím). Nezřídka se zajímá o mediální odezvu svých činů i o vyšetřování. Po dopadení je častou odezvou od přátel a známých: „To bych do něj nikdy neřekl. Neudělal to někdo jiný?“

Dezorganizovaný pachatel (také nazývaný neovládající se, iracionálně uvažující, jednající pod vlivem emocí) oproti tomu masku ceněného člena společnosti nemá. Obvykle nedosahuje vyššího vzdělání, pracuje manuálně a jedno zaměstnání si málokdy udrží delší dobu. Bývá samotářský, komunikačně málo schopný a v kontaktu s lidmi často nejistý, může se jevit až podivínsky a nedůvěryhodně. Postrádá také sebedůvěru. Je vztahově a sexuálně nezralý, většinou žije sám. Upravený zevnějšek pro něj není podstatnou hodnotou, což se projevuje i na vozidle, pokud nějaké používá.

Takovýto pachatel se necítí jistě, když je příliš vzdálen od známého prostředí, své činy proto páchá obvykle v sousedství nebo nedaleko od něho. Vybírá si viditelně slabší oběti a napadá je spíše impulzivně než plánovitě, přičemž typologie obětí bývá různá a vyjma neschopnosti účinné obrany často chybí jednotící prvek výběru. V ostrém kontrastu k organizovanému pachateli není výjimkou, že pachatel zná alespoň zběžně oběť z dřívější doby. Při činu s obětí nekomunikuje a někdy je až přehnaně zaměřen na fyzickou pacifikaci, pro kterou často používá příležitostné předměty (bití kamenem, škrcení částí oděvu oběti). Zbraně, ať už přinesené nebo příležitostné, nechává ve většině případů ležet na místě činu. Celý proces

napadení a samotného činu probíhá ve většině případů na jednom jediném místě; tam pachatel v případě usmrcení oběti zanechává i tělo, které většinou nijak neskrývá.

Reakce okolí na dopadení bývá: „S nikým se příliš nestýkal. Ale rozhodně to byl podivín.“⁶⁹

Jak vidno, může profilovač mnohé usoudit už z prohlídky scény deliktu, pokud se nedá strhnout k uspěchanému závěru. Lze totiž říci, že i u pachatele čistě organizovaného typu může za určitých okolností scéna obsahovat znaky dezorganizovanosti (pachatel ztratil na místě činu zbraň, byl vyrušen, zpanikařil při silné obraně oběti atd.), ale „náhodná organizovanost“ se nevyskytuje. Jediná scéna s množstvím stop a znaky spontánního činu proto neukazuje nezbytně na dezorganizovaného pachatele, ale tři scény deliktu, mezi kterými se pachatel přesouval, nedostatek stop a promyšlené provedení celého činu dezorganizovaného pachatele vylučují.

Nespornou výhodou tohoto dělení je jeho ucelenost a jednoduchost, která umožňuje i využití neodbornými pracovníky. Častým námětem kritiky je ovšem právě tato nerealistická polarizace a z ní plynoucí nepružnost ve vztahu k různorodosti osobností a modu operandi pachatelů, zejména organizovaných. Jednoduchost koncepce může navíc svádět ke zbrklému a nesprávnému zařazení pachatele do jedné ze skupin. I pokud přijmeme za fakt vazbu mezi podobou scény deliktu a organizovaností pachatele (což je některými autory zpochybňováno),⁷⁰ realita není tak jednoduchá. Organizovaní pachatelé mohou imitovat určité chování, aby zmátli vyšetřující orgány, nebo mohou být znaky na místě činu následkem situačního vývoje, který pachatel nepředvídal. Oproti tomu pachatelé dezorganizovaní mohou postupem času projevovat prvky organizovanosti, když ve svých činech získají určitou dovednost. Stejně tak může vyhodnocení zkomplikovat provedení činu více pachateli.

K pokrytí některých výtek byla původní teorie dvou skupin doplněna dalšími indikátory a nakonec i třetím typem pachatele, a to smíšeným. Zde se znaky organizovanosti a dezorganizovanosti vyskytují provázaně v různém poměru, a sem také patří naprostá většina skutečných pachatelů trestných činů, jak přiznávají i samotní autoři typologie.⁷¹

Přes všechny své klady má tato typologie pro použití v rámci České republiky omezenou použitelnost. Podle provedeného výzkumu českých sexuálních vrahů by naprostá většina z nich odpovídala dezorganizovanému typu, čemuž nasvědčují i scény deliktů. Mnoho charakteristik pachatele z původní typologie je ale nepřiléhavých, zejména co se týká

⁶⁹ Drbohlav, A.: Psychologie sériových vrahů. Grada Publishing a.s., Praha, 2013

⁷⁰ Netík, K.: Psychologické profilování. Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie, Karolinum, Praha, 2006

⁷¹ Hofmanová, J.: Behaviorální analýza: Metoda sestavování kriminálního profilu pachatele. Jaroslav Hofman, Praha 2010

předpokladů o dětství a výchově pachatele, o použití dopravních prostředků při hledání nebo přepravě oběti a o podivném chování v běžném životě.⁷²

Kromě údajů, vyvozených z celkového dojmu, poskytuje místo činu často také podrobnosti, které umožňují další úvahy o vztahu oběti a pachatele, případně o pachatelově motivaci.

Původní přístup FBI se snaží především o rozlišení modu operandi a signatury pachatele.

Zjednodušeně lze říci, že **modus operandi** ukazuje, *jak* pachatel čin provedl. Je dynamický, v čase se tedy může vyvíjet i měnit v závislosti na přibývajících zkušenostech pachatele, momentální dostupnosti prostředků atd. Je to pouze prostředek k dosažení cíle.

Signatura naopak říká, *proč* pachatel čin vykonal. Je to cíl samotný, rozhodující prvek pachatelovy seberealizace. Mohou se měnit metody, použité k jeho dosažení, ale samotná signatura zůstává statická – bez ní by pro pachatele nemělo smysl čin spáchat.

Rozdíly mezi signaturou a modem operandi mohou být jen minimální, platí však obecné pravidlo: Co není přímo nutné pro spáchání činu, to je signatura. Z toho plyne, že pachatel musí být emočně interesován nejen ve výsledku činu, ale také v něčem navíc. Pokud tomu tak není, zvláště v případech skutků motivovaných zjištěně, bude identifikace podle signatury nepoužitelná.⁷³

Zvláštnosti činu, jako nezvyklý způsob zranění či usmrcení oběti, urovnání těla do jiné polohy, posmrtné zohavování nebo naopak očišťování těla a podobně, se nazývají **personalizací**. Signatura je opakováním vzorce personalizace, které napovídá, že chování nebylo náhodné, ani omezené na konkrétní osobu oběti, ale že je pro pachatele nutnou, integrální součástí činu.⁷⁴

K personalizaci můžeme přiřadit i rituální aktivity, tedy konání, které má pro pachatele určitý symbolický význam. Poměrně často se vyskytuje zejména u sexuálních nebo nenávisně motivovaných vražd, a to ve formě posmrtné mutilace oběti včetně oddělování určitých částí těla, nekrofilních aktivit, kanibalismu, vampyrismu, nápisů či kreseb na těle oběti nebo místě činu atd.⁷⁵

Projevem negativního vztahu k oběti, respektive snahy degradovat ji na úroveň věci a popřít její lidskost, může být **depersonalizace**. Bývá prováděna zakrytím hlavy, destruktivním násilím proti obličeji, ale také komplikovaným zohavením nebo rozčleněním těla. Z povahy zranění či zohavení bývá zřejmé, že k tomuto účelu směřují.

⁷² PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

⁷³ Douglas, J., Olshaker, M.: Mindhunter. Pocket books, New York, USA, 1996

⁷⁴ Girod, R. J.: Profiling the criminal mind. iUniverse, 2004

⁷⁵ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

Pokud pachatel pozmění místo činu, aby budilo odlišný dojem, jde o **inscenování**. Může se jednat např. o pokus zamaskovat vraždu jako sebevraždu oběti, odvést pozornost vyšetřovatelů k jiné skupině potenciálních podezřelých a podobně. Až na výjimky pokus o inscenaci znamená, že pachatel je nebo byl s obětí v určitém bližším vztahu, a proto se snaží od sebe odvrátit podezření.⁷⁶

Známkami inscenování jsou přidané nebo naopak chybějící předměty na místě činu, nesourodé detaily atd. Nesrovnalosti často vycházejí buď z neadekvátních představ pachatele, nebo z předem neplánovaného činu, jehož provedení později hodnověrně zastříti nelze.⁷⁷ V některých případech se inscenace vyskytuje také ve snaze ochránit oběť, například zabránit tomu, aby vyšlo najevo, že zesnulý spáchal sebevraždu či zemřel při erotické autoasfyxii. Tehdy je zmatení vyšetřovacích orgánů jen důsledkem, nikoliv prvotním záměrem.⁷⁸

2.3. Osoba oběti

Úloha oběti ve vývoji činu i v profilování je často podceňována. Bylo by ale chybou považovat ji jen za nečinný objekt pachatelova konání; nejen, že její reakce ovlivňují pachatele, ale aktivní roli může sehrát i v počátečních fázích činu, například svým provokujícím nebo agresivním chováním. Pro objasnění výběru oběti i činu samotného je tedy důležité zjistit, zda spolu oběť a pachatel komunikovali nebo jinak interagovali již před činem a jaký měl z tohoto hlediska čin průběh.

Pravděpodobně nejznámější typologie obětí, založená na třídění podle interakce mezi obětí a pachatelem, je dílem Ezzata Fattaha. Rozlišuje zúčastňující se oběť (přispívá k pachatelově motivaci nebo ji mění a má podíl i na průběhu činu), nezúčastňující se nebo neutrální oběť (svým chováním nepodporuje záměrně pachatelovu motivaci ani průběh útoku), oběť provokující (vystavuje se nebezpečné situaci nebo tuto situaci vyostřuje, ať už neúmyslně či cíleně), oběť latentní nebo predisponovanou (u které je z důvodů charakterových nebo jiných zvýšená pravděpodobnost viktimizace) a konečně oběť nepravou (která se stala obětí shodou náhod, nebo skutečnou obětí vůbec není).⁷⁹

Z hlediska profilování je přínosné určit také takzvané riziko oběti, tedy pravděpodobnost, že se daná osoba v důsledku svých charakteristik sociálních, fyzických či psychických stane obětí. Někteří autoři tuto pravděpodobnost dále dělí na faktory spjaté se způsobem života a na

⁷⁶ Girod, R. J.: Profiling the criminal mind. iUniverse, 2004

⁷⁷ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

⁷⁸ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

⁷⁹ Fattah, E. A.: Towards a Criminological Classification of Victims, International Criminal Police Review., vol. 209, 1967, s. 162-169

aktuální podmínky v době činu.⁸⁰ Porovnání s rizikem, kterému čelí pachatel (poranění způsobená obranou oběti, pravděpodobnost dopadení) může napovědět, nakolik se pachatel kontroluje a jak pečlivě plánuje své činy.

Pokud totiž pomineme možnost zkratkovité akce, pachatel vždy útočí na oběť, u které věří v úspěšné dokonání činu. To, o jaké oběti takto uvažuje, může svědčit o jeho zdatnosti, zkušenostech, ale také o náhledu na vlastní schopnosti.

Druhým vypovídajícím faktorem je místo, které si pachatel vybral k provedení činu. Výběr může být ovlivněn jak racionální snahou o usnadnění činu (místo, ze kterého oběť nemůže prchnout, kde je nízká pravděpodobnost výskytu dalších osob atd.), tak emocionální preferencí míst, kde se pachatel cítí dobře nebo která zná.

Pokud pachatel podstupuje výběrem určitého exponovaného místa vysoké riziko spatření před činem nebo přímo při činu, je možné dovozovat, že buď spoléhá na své společenské renomé, které od něj odvrací podezření, nebo mu vyšší riziko spojené s obtížemi a s možností odhalení poskytuje uspokojení, anebo jde o pachatele, který nedokáže kontrolovat své impulzy a jedná nepromyšleně.⁸¹ V posledním případě bude o impulzivité a neuváženosti vypovídat se vši pravděpodobností i celkové provedení činu, jak tomu bylo např. při vražedném útoku mladistvého R.Č., spáchaném na frekventované ulici před Stavovským divadlem. Útočník byl zadržen přímo při činu.⁸²

Oběť samotná také představuje důležitou studnici informací. Pachatel bývá v počátečních stádiích vyšetřování zpravidla neznámý a krom ohledání místa činu tak představuje výslech oběti a svědků (případně určení totožnosti mrtvolky a zjištění podstatných údajů z jejího života) jediný dostupný zdroj, ze kterého lze vycházet. Mimo základní údaje o věku, bydlišti, zaměstnání, fyzickém i psychickém zdraví a případné kriminální historii je podstatné zjistit, zda byla oběť již dříve viktimizována a pokud ano, jakým způsobem. Někteří autoři navíc doporučují sestavit co možná nejpodrobnější obraz 24 hodin předcházejících spáchání činu, pro lepší pochopení oběti jako člověka i pro možné získání poznatků o systému, kterým si pachatel oběti vybírá.⁸³

Každý detail může napomoci k přesnějšímu obrazu – na základě vzhledu, rasy nebo zaměstnání si mohl pachatel oběť zvolit, místa činů mohou být vstupem pro geografické profilování atd.

⁸⁰ Turvey, B.: *Criminal Profiling. An Introduction to Behavioral Evidence Analysis*. Elsevier Ltd., Amsterdam, 2008

⁸¹ Čírtková, L.: *Forenzní psychologie*. Aleš Čeněk, Plzeň, 2004

⁸² PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

⁸³ Turvey, B.E., Petherick, W.: *Forensic Victimology: Examining Violent Crime Victims in Investigative and Legal Contexts*. Academic Press, USA, 2008

Je ovšem nutné posuzovat všechny údaje jako součásti celkového obrazu, neboť jednotlivá fakta se často dají interpretovat více způsoby: pachatel může například napadat prostitutky pro jejich činnost, ale také může jít jen o vedlejší efekt při hledání nejdostupnější oběti.

2.4. Pomocné metody

Psychologické profilování v nejširším slova smyslu zasahuje alespoň okrajově do mnoha vyšetřovacích metod, zaměření a rozsah této práce však tak široké pojetí nedovoluje. Pro bližší popis jsem si proto vybral forenzní psycholingvistiku a videografii, neboť stejně jako profilování vycházejí přímo z předpokladu, že na myšlení a psychiku jednotlivce lze usuzovat z jeho jednání.

Forenzní psycholingvistika

Forenzní psycholingvistika je založena na premise, že každý jedinec má svůj vlastní vzorec, podle kterého používá řeč, a obsahově stejné sdělení proto každý převede do slov unikátním způsobem, v závislosti na svých individuálních vlastnostech.

Tato metoda je psychologickému profilování po mnoha stránkách podobná: v základních předpokladech, v oblastech praktického využití i v nedostatku závazných pravidel a závislosti na intuici a zkušenostech konkrétního odborníka. Obraz řečového chování zde má velmi podobné postavení, jako scéna deliktu v psychologickém profilování.

V rámci běžných zákonitostí jazyka, jako je větná stavba nebo ohýbání sloves, existuje značný prostor pro projevení osobnosti uživatele. Může jít o částečné nerespektování těchto zákonitostí, užívání nářečí, profesního slangu a podobně. To vše způsobuje, že tzv. jazyková performance, tedy zacházení s jazykem, je u každého uživatele jiná.⁸⁴

Psycholingvistický rozbor může být tedy využit k pravděpodobnostnímu určení některých charakteristik jedince. Narozdíl od profilování jde vesměs o odhalení vnějších faktorů, které více než na psychice pachatele závisí na tom, jakým způsobem si jazyk osvojoval a jak je navyklý s ním zacházet. Mezi takové charakteristiky patří:

- Geografický původ
- Etnikum, ze kterého jedinec pochází či ve kterém se pohybuje
- Přibližný věk
- Pohlaví
- Dosažené vzdělání
- Zaměstnání

⁸⁴ Čírtková, L.: Forenzní psychologie. Aleš Čeněk, Plzeň, 2004

- Náboženská orientace⁸⁵

Tyto poznatky mohou samozřejmě vyšetřovací orgány použít při pátrání po neznámém pachateli, např. v případě vyděračských dopisů nebo telefonního teroru. Často je ale forenzní psycholinguistika používána také při analýze autorství. To nalézá využití při zkoumání série projevů pachatele (např. určení, zda všechny dopisy psal stejný autor), při porovnávání projevu neznámého pachatele se vzorkem, jehož autorství je známé (např. porovnání psaného projevu podezřelého se zasláným výhružným dopisem nebo analýza „dopisů na rozloučenou“ v případech, kdy je podezření na vraždu maskovanou jako suicidium), ale také při podezření na podvržený či padělaný dopis či jinou listinu.

Významnou oblastí je také posuzování vážnosti hrozeb (threat assessment), typicky výhružných či vyděračských dopisů a telefonátů; zde je však podstatný nejen samotný řečový projev, ale také znalost situace a souvislostí, které mohou mít velký vliv na pravděpodobnost splnění hrozby.⁸⁶

Některé zdroje⁸⁷ zmiňují potenciální využití psycholinguistiky v prevenci násilí na pracovišti, případně i jiných podobných zločinů, kde lze často retrospektivně vystopovat dlouhodobě nazrůstající negativní emoce pachatele, projevované i verbálně – pachatel vyjadřuje nenávisť k ostatním (často nadřizovaným), hlasitě přemýšlí o násilném činu, vyhrožuje, oznamuje zakoupení zbraně atd. Jde však o problematiku, která je až na ojedinělé incidenty omezena na území USA.

V České republice je forenzní psycholinguistika užívána především jako doplněk profilování při pátrání po neznámém pachateli, v několika případech došlo i k posuzování závažnosti hrozby na základě zasláných vyděračských dopisů. Častěji než ve fázi vyšetřovací se její prvky objevují spíše v dokazování, a to formou znaleckého posudku.⁸⁸

Videografie

Videozáznam výslechu, konfrontace, rekonstrukce a jiných procesních úkonů, při kterých je zachycen spontánní projev zkoumané osoby, je používán zejména v případech závažných trestných činů. Slouží jak vyšetřujícím policistům, tak konzultujícímu psychologovi. Ten

⁸⁵ Smith, S.S., Shuy, R.W.: Forensic psycholinguistic. FBI Law Enforcement Bulletin, 2002, vol.71, no.4

⁸⁶ Čírtková, L.: Forenzní psychologie. Aleš Čeněk, Plzeň, 2004

⁸⁷ Smith, S.S., Shuy, R.W.: Forensic psycholinguistic. FBI Law Enforcement Bulletin, 2002, vol.71, no.4

⁸⁸ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

nejčastěji odpovídá na otázky ohledně strategie a taktiky dalších výslechů, věrohodnosti sdělení a podobně.⁸⁹

Správně pořízený videozáznam umožňuje sledovat verbální, paraverbální i nonverbální projevy osoby během klíčových momentů, jako jsou reakce na klíčové otázky, prezentace doličného předmětu atd. Díky možnostem opakovaného přehrání a zpomalení je možné zachytit i nenápadné změny mimiky, oční pohyby aj., které by běžnému pohledu ušly.⁹⁰

Psychologický výklad videozáznamu nestaví na intuici nebo domněnkách experta, nýbrž na zdůvodnitelných faktech. To vyžaduje propojení znalosti obecné i forenzní psychologie, psychologie výslechu a základních kriminalistických postupů.

Principiálně jde oproti běžnému profilování o obrácený postup – pachatel (či alespoň podezřelý) už je znám, neusuzuje se tedy na jeho totožnost, ale na jeho mentální stav, věrohodnost jeho výpovědi a podobně.

2.5. Počítačové systémy v profilování

Moderní technologie mohou úkol profilovače značně ulehčit. Většina počítačových systémů umožňuje prohledat databázi známých činů i pachatelů, porovnávat činy podle provedení či signatury a případně i konstruovat pravděpodobnostní vazby mezi provedením činu a osobností jeho pachatele. V souladu se zaměřením profilování jako takového se systémy obvykle zaměřují pouze na nejzávažnější zločiny, jako jsou vraždy (včetně pokusů), znásilnění a únosy. Databáze umožňují spojit i případy, které jsou od sebe časově nebo geograficky velmi vzdáleny; úspěšně tak byly dopadeni pachatelé několik desítek let starých deliktů.⁹¹

Známými zástupci tohoto typu jsou americký VICAP (Violent Criminal Apprehension Program) a kanadský ViCLAS (Violent Crime Linkage System), některými odborníky považovaný za nejlepší v současnosti dostupný systém.⁹² V České republice vzniknul roku 1997 program Pachatel, jehož dokončená verze byla připodobňována ke zjednodušenému VICAPu, v současné době však ČR, stejně jako několik dalších evropských zemí, používá systém ViCLAS.⁹³ Ten je založen na získávání informací o činech skrze standartizované dotazníky, které jsou v centru programu vyhodnoceny a spolu s veškerými dostupnými

⁸⁹ Matoušková, I.: Aplikovaná forenzní psychologie. Grada Publishing a.s., Praha, 2013

⁹⁰ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

⁹¹ Douglas, J., Burgess A.W., Burgess, A.G., Ressler, R.K.: Crime Classification Manual: A Standard System for Investigating and Classifying Violent Crimes. John Wiley & Sons, USA 2006

⁹² Newton, M.: The Encyclopedia of Crime Scene Investigation. Facts on File, USA 2007

⁹³ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

informacemi o oběti i pachateli zaneseny do počítačové databáze. Tyto vstupy jsou analyzovány a zpracovány odbornými pracovníky, kteří navrhnou směry vyšetřování a možná propojení deliktů. Zpětná vazba z vyšetřování se poté podílí na dotváření informací.⁹⁴

Poněkud jiný přístup se uplatňuje u geografického profilování. I to sice využívá dílčí specializované programy, sloužící ke shromažďování informací a porovnávání činů (Gemini, CrimeStat atd.), hlavním nástrojem jsou ale systémy, jejichž výstupem je přímo geoprofil pravděpodobné „základny“ pachatele. Nejznámějším zástupcem je pravděpodobně kanadský systém CGT (Criminal Geographic profiling).⁹⁵

V budoucnu je možné očekávat nejen další rozvoj aplikací počítačové techniky v oblasti profilování, ale také použití profilování v oblasti počítačové kriminality.⁹⁶

⁹⁴ Royal Canadian Mounted Police: Violent Crime Linkage System (ViCLAS). <http://www.rcmp-grc.gc.ca/tops-opst/bs-sc/viclas-salvac-eng.htm>

⁹⁵ Rossmo, D.K.: Geographical Profiling. Offender Profiling. John Wiley & Sons, UK 2006

⁹⁶ Turvey, B.: Criminal Profiling. An Introduction to Behavioral Evidence Analysis. Elsevier Ltd., Amsterdam, 2008

3. Tvorba profilu

3.1. Postup tvorby profilu

K dosažení optimálního výsledku pracuje profilující odborník často se širokou škálou koncepcí, které mu usnadňují práci. Samotný postup se ovšem v zásadě nemění: profilovač nejprve z dostupných údajů rekonstruuje, jak byl čin vlastně spáchán. Z toho vyjde při odhalování pachatelovy motivace, tedy určení, proč byl čin spáchán konkrétním způsobem, a nakonec vytvoří psychologický profil pachatele. Každé stadium tvorby profilu je odrazovým můstkem pro další a je proto důležité získat v každém kroku co možná nejucelenější soubor informací.⁹⁷

Odborník se s případem obvykle seznamuje především četbou spisové dokumentace, v ČR bývá totiž přizván k vyšetřování až v pozdějších fázích a ztrácí tak možnost být přítomen prvotnímu ohledání místa činu.⁹⁸ Spisové materiály však nelze považovat za neomylné; ohledání místa činu nemusí proběhnout dostatečně pečlivě, může chybět zdokumentování některých významných skutečností včetně výpovědi podstatných, avšak nevyslechnutých svědků a podobně. Tato nejistota se ve spojení s faktem, že většinu poznatků je možné vyložit vícero způsoby, promítá do nízké spolehlivosti příliš brzy vytvořeného profilu. Ten totiž může být snadno zakotven více v domněnkách profilovače než v prokazatelných skutečnostech.⁹⁹

Na základě získaných informací si odborník vytvoří předběžný model pachatelova jednání. V ideálním případě je zahrnuto jednání před činem (výběr a sledování oběti, příprava), během činu (útok, dokonání deliktu) i po činu (zakrývání stop, ukrytí nebo jiná manipulace s tělem, opuštění místa činu).

Skrze tento koncept se snaží proniknout do pachatelovy motivace, do jeho pohnutek a prožívání. Zvlášť vypovídající zde může být personalizace, tedy veškeré konání, které nebylo nutné k samotnému dokonání činu. Jako zdroj poznatků ale může sloužit i způsob výběru a napadení oběti, způsobená zranění atd.

Finálním krokem je sestavení samotného profilu. Přesná podoba se liší podle zamýšleného užití, množství dostupných informací, ale také podle technik, které profilovač používá – pachatel může být charakterizován jen všeobecně svými demografickými vlastnostmi (což je typičtější pro induktivní metodu uvažování), nebo může profil obsahovat mnoho podrobných informací z více oblastí pachatelova života, jak ukazují profily sestavené metodou deduktivní.

⁹⁷ Čírtková, L.: Forenzní psychologie. Aleš Čeněk, Plzeň, 2004

⁹⁸ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

⁹⁹ Netík, K.: Psychologické profilování. Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie, Karolinum, Praha, 2006

První krok – Získávání informací

Primárním zdrojem informací je ve většině případů ohledání místa činu. V závislosti na způsobu spáchání činu může sice celý proces proběhnout na jediném místě, často je tomu ale jinak. V extrémním případě si pachatel oběť na jednom místě vybere, případně ji i kontaktuje, na druhém místě zaútočí, k dokonání činu se i s obětí přesune na místo třetí a na čtvrtém oběť propouští nebo se zbavuje jejího těla. V praxi obvykle některá z těchto míst geograficky splývají a nalzáme tak rozličný počet důležitých míst, nejčastěji dvě až tři.¹⁰⁰

Ne vždy se přesná místa podaří identifikovat, nejčastěji se tyto potíže týkají určení výběru oběti a prvního kontaktu s pachatelem. Místa provedení samotného činu, v drtivé většině případů nejsnáze identifikovatelná, také poskytují nejvíce informací – za předpokladu, že je ohledání a dokumentace provedena dostatečně pečlivě. Pro účely profilování je ideální kombinace psaného materiálu, fotodokumentace a videonahrávky. Velmi užitečné může být i použití podrobné fotografické mapy, která se umožní seznámit s místy činu v širším kontextu.¹⁰¹

Místo činu, jeho okolí a pohyb pachatele na něm umožňuje profilovači usuzovat především na to, jak se pachatel v dané lokalitě orientuje (tedy i nakolik je pro něj známá, nakolik se v ní cítí jistě) a jaké riziko využitím takového místa podstoupil. Oba faktory se vzájemně prolínají, protože riziko se obvykle mění v závislosti na denní době a dalších proměnných, což umožňuje dále zpřesnit pravděpodobnou obeznámenost pachatele s okolím. Charakteristiky prostředí, jako je počet nezúčastněných osob, zastoupení rozličných etnických skupin, ale také dostupnost místa různými způsoby dopravy, se často podílejí i na způsobu, jakým pachatem vyhledává, sleduje a případně ovlivňuje oběť před útokem. To umožňuje předvídat, jakým způsobem (případně v jakém prostředí) se pachatel nejspíše pokusí o spáchání dalšího deliktu, pokud k němu dojde.

V případě, že oběť byla při činu usmrcena, stává se její **tělo** nesmírně důležitým zdrojem poznatků. Už samotná poloha těla, za předpokladu, že nebyla před zdokumentováním změněna (např. nálezcem nebo lékařem záchranné služby), může být velmi významná. Pachatel se mohl snažit tělo ukrýt, nebo ho naopak vystavil, mohl ho určitým způsobem aranžovat atd. Profilovač by se však měl vždy ujistit, že usuzuje z nezměněné polohy těla. Je nanejvýš vhodné, aby bylo tělo při ohledání místa činu fotograficky zdokumentováno, a to i v širším kontextu prostředí.

¹⁰⁰ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

¹⁰¹ Netík, K.: Psychologické profilování. Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie, Karolinum, Praha, 2006

Dalším vypovídajícím faktorem je **povaha zranění**, která se na těle nalézají. Vzhledem k důležitosti těchto údajů, ale také složitosti problematiky, by se profilující expert neměl spoléhat jen na údaje z prvotního ohledání těla, ale měl by čerpat také ze soudnělékařského posudku, který blíže odhalí pravděpodobný způsob vzniku zranění, přibližné časové určení jejich způsobení a to, zda byla způsobena za života oběti, nebo až posmrtně. Posudek může navíc poukázat na přítomnost návykových či toxických látek v těle oběti, na stopy po sexuálním chování pachatele, obranná zranění oběti atd.

Podle zranění je možné pravděpodobnostně určit, zda měl čin charakter prudkého útoku zaměřeného na destrukci oběti, nebo zda byl protrahovaný, nakolik se pachatel kontroloval, zda se oběť bránila, nebo zda byla v době zasazení ran bezmocná. Zvláštní význam pak mají zranění, která se zaměřují na určitá místa těla, jako je obličej, pohlavní orgány atd.

Celkový stav oběti včetně oblečení a osobních předmětů do určité míry vyplňuje mezery mezi poznatky, získanými na základě polohy těla a zranění. V této kategorii je vypovídající, jak pachatel s obětí manipuloval, zda jí ponechal oděni, nebo zda ji částečně či zcela obnažil, jakým způsobem, kdy a proč. V některých případech je možné se setkat s tím, že pachatel po činu oblečení rovná nebo dokonce nahradí jiným, oběť omývá atd. Jindy pachatel odnáší z místa činu „suvényry“, jako jsou šperky, části oblečení, nebo dokonce části těla. Je však třeba se vyvarovat unáhleného závěru, protože osobní zavazadla, šperky nebo jiné cennosti bývají poměrně často odcizeny ze zjištěných pohnutek.¹⁰²

Některé činy mohou mít v tomto ohledu silně ritualizovaný charakter – pachatel kolem těla aranžuje předměty, píše na něj nápisy atd. Podobné aktivity jsou v případech na území ČR velmi řídké, ale pro individualizaci pachatele velmi užitečné.

Sběrnou kategorií jsou **ostatní stopy**. V první řadě jde často o stopy biologické, jako je krev oběti i pachatele, sperma, sliny, vlasy a podobně. Mohou pomoci v rekonstrukci průběhu činu, pohybu zúčastněných osob, motivace pachatele i obrany oběti. Přesný význam se odvíjí od podrobností (zda je vzorek tělní tekutiny dostatečný pro provedení analýzy DNA, zda se objevují známky ritualizace atd.). S nimi souvisejí stopy daktyloskopické, kterým se ale informovaný pachatel často snaží předejít. Navíc jsou tyto stopy v případě, že oběť není při činu usmrcena, často zničeny jejím pohybem, očištěnou nebo jinými činnostmi.¹⁰³

Stopy trasologické vypovídají o tom, jak se pachatel na místo činu dopravil, jaké vozidlo používá a v některých případech naznačují i to, nakolik se v okolí vyzná. Také mohou ukázat, kde se pachatel setkal s obětí, zda na ni čekal, sledoval ji a podobně.

¹⁰² PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

¹⁰³ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

Mnoho napovědí také předměty, které pachatel přináší a používá. Nejčastěji jde o zbraně, ale řidčeji se vyskytují i předměty jiné, například nástroje sloužící k mučení oběti nebo věci, které mají pro pachatele symbolický význam. V neposlední řadě může pachatel během činu ztratit část oděvu, šperk nebo jinou osobní věc, která je potenciálně cennou stopou.

Od hmotných, smysly vnímatelných stop se odlišuje analýza časového vzorce pachatelova jednání. U jednotlivého deliktu má obvykle menší význam (například může napovědět, že pachatel má přehled o proměnlivé opuštěnosti určitého místa), ale u série činů takto může být odhaleno, kdy pachatel typicky „loví“, což dokresluje závěry o jeho zaměstnání, rodinné situaci, věku atp. Z hlediska dlouhodobého jsou podstatné přestávky mezi činy. Obecně se tyto intervaly mají tendenci spíše zkracovat a náhlá delší přestávka často znamená změnu situace – pachatel nastoupil trest odnětí svobody, byl hospitalizován, přestěhoval se a v novém okolí se nevyzná atd. Naopak náhlý útok po výrazně kratší době může být odrazem frustrace či neúspěchu v pachatelově životě. Takovéto „kompenzační“ útoky bývají často brutálnější, než bylo do té doby pro pachatele typické.¹⁰⁴

Z dostupných informací profilovač sestavuje model, který v ideálním případě harmonicky shrnuje a objasňuje všechny prvky pachatelova jednání. Teprve v této fázi se lze informovaně pokusit o odhad pachatelovy motivace.

Druhý krok – odhad motivace

V tomto kroku se profilující odborník pokouší určit, proč se pachatel zachoval konkrétním způsobem, a zpřístupnit pochopení takového jednání třetím osobám.

Platí sice, že bez výjimky každé lidské jednání je motivováno, ale určení motivace v individuálním případě nebývá jednoduché.

Vlastní motivace je výsledkem prolnutí motivů a incentív. Zatímco motivy vycházejí z vnitřních pohnutek pachatele, jako jsou potřeby, zájmy nebo představy, incentivy jsou naopak vnějšími okolnostmi, které podněcují pachatele k provedení činu.

Pachatelé obvykle mívají motivační vzorce podobné jiným osobám, na druhé straně může za určitých okolností prakticky každá lidská pohnutka působit kriminogenně. Podstatný rozdíl zde tedy spočívá v ochotě uspokojovat své nároky nejen společensky přijatelným, ale také kriminálním způsobem.

¹⁰⁴ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

Vzhledem k různosti trestných činů je velmi obtížné stanovit typologii motivace, která by byla všeobecně aplikovatelná bez větších změn. Proto zde uvádím jen tři obecné motivační vzorce, s podrobnějším rozdělením v části o konkrétních typech trestných činů.

Tyto vzorce se mohou vzájemně doplňovat a kombinovat.¹⁰⁵

Pro plánujícího pachatele je typická motivace **instrumentální**. Čin je v těchto případech pouhým prostředkem k dosažení cíle, což se často projevuje minimalistickým způsobem provedení bez zbytečných prvků. Pachatel se obvykle snaží snížit riziko dopadení a zároveň maximalizovat užitek, který činem získává.

Afektivní motivace je naopak typická pro činy podnícené emocemi, stresem a frustrací. Častá je v případech vztahových deliktů, případně u vybití nahromaděné agresivity na náhradní oběti. Provedení činu může nabývat různých podob, v závislosti na situaci a emocionálním stavu pachatele, ale většinou nese stopy spontánnosti a malého uvážení. K případným pokusům o zahlazení stop nebo zamaskování činu dochází až na výjimky teprve ex post.

Deviantní motivace plyne z psychické poruchy pachatele, často sexuálně orientované. Cílem je často samotné provedení skutku. Scéna deliktu zde bývá nejvýraznější ze všech tří skupin – může se objevovat např. ritualizovaná činnost, bezdůvodné mučení oběti, zohavování těla se zaměřením na určité oblasti a podobně. Do této skupiny se také řadí pachatelé, kteří pro závažnou duševní poruchu částečně ztrácejí kontakt s realitou (trpí halucinacemi či bludy, které způsobují zcela jiný náhled na svět, jiné reakce na podněty atd.). Tyto činy vycházejí z vnitřního světa pachatele, vnější okolnosti mají jen vedlejší význam a někteří pachatelé provádějí delikt i za situace pro ně značně nevýhodné.¹⁰⁶

Třetí krok: profil pachatele

Na základě předchozích dvou kroků profilovač sestaví samotný profil pachatele, tedy souhrn vzájemně se doplňujících charakteristik. Podrobnost profilu závisí na množství podkladových informací, na dostupnosti podobných případů k možnému porovnání, ale zejména u deduktivní metody také na schopnostech jednotlivých expertů.¹⁰⁷

Každý profil, nezávisle na použitých metodách, má pouze pravděpodobnostní hodnotu. Čím více se ovšem profilovač snaží o eliminaci možných chyb, tím stručnějším se profil stává, až

¹⁰⁵ Drbohlav, A.: Psychologie sériových vrahů. Grada Publishing a.s., Praha, 2013

¹⁰⁶ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

¹⁰⁷ Čírtková, L.: Forenzní psychologie. Aleš Čeněk, Plzeň, 2004

nabývá podoby pouhého průměru pachatelů činů určitého druhu. Právě individuální odlišnosti jsou však často tím, co může vyšetřovacím orgánům pomoci.¹⁰⁸

3.2. Znásilnění

Znásilnění se podle českého trestního zákoníku dopustí ten, kdo jiného násilím nebo pohrůzkou násilím nebo pohrůzkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu styku, nebo kdo k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti.¹⁰⁹

Obětí i pachatelem znásilnění může být podle současné právní úpravy jak žena, tak muž.

Znásilnění spáchaná ženami jsou velmi vzácná, ale lze se také domnívat, že tento typ činu je obětmi zatajen ještě častěji, než běžnější a „přijímanější“ znásilnění ženy mužem.¹¹⁰

Charakteristiky obětí znásilnění mohou být velmi různorodé, ale v ČR nebyl zatím proveden výzkum, který by mapoval specifické viktimogenní faktory. Údaje, které uvádí zahraniční literatura (např. podprůměrný věk v době prvního pohlavního styku) nemusejí být v našich podmínkách zcela platné.

Podle vztahu pachatele a oběti je možné znásilnění dělit na socializovaná a nesocializovaná.

Socializovaná znásilnění jsou často páchána v prostředí oslav, schůzek a podobně; oběť a pachatel se obvykle znají (mohou být i v přátelském, příbuzenském nebo podobném vztahu), na obou stranách často bývá jedním ze spouštěčů alkohol nebo jiná psychoaktivní látka a v některých případech může oběť svým chováním napadení podněcovat. Do této skupiny patří také znásilnění v rámci manželského či partnerského svazku a znásilnění, která začínají koncensuálním sexem.¹¹¹

Psychologické profilování pachatele se v těchto případech neuplatní, protože násilník bývá znám. Častěji je odborník přizván k posouzení věrohodnosti výpovědí stran, neboť křivá obvinění se vyskytují poměrně často.

Nesocializovaná znásilnění bývají dílem pachatele, který oběť nezná, obvykle si ji vybírá bezprostředně před činem a do činu ji prvoplánovitě nutí, ať už verbálně nebo (častěji) fyzicky. Útočníci, kteří disponují určitou úrovní sociálních a komunikačních dovedností, mohou interakci s obětí zahajovat konverzací, nabídkou pomoci a podobně, čímž často testují

¹⁰⁸ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

¹⁰⁹ Zákon č.40/2009 Sb., trestní zákoník, §185

¹¹⁰ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace; jak uvádějí ve svých výzkumech Weiss a Zvěřina, oznámeno je pravděpodobně jen 3-10% všech znásilnění

¹¹¹ Netík, K.: Psychologické profilování. Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie, Karolinum, Praha, 2006

vhodnost napadení¹¹² a až později se jejich chování rozvíjí do nátlaku nebo útoku. Typičtější je ale pachatel, který využívá momentu překvapení ve spojení s fyzickou převahou, případně i se zbraní, a oběť často napadá ze zálohy. V zahraničních zdrojích uváděné znásilnění probuzené nebo jinak překvapené oběti, za použití pouhých pohrůžek násilím, není v ČR příliš běžné a častěji dochází k situačnímu využití intoxikace oběti např. na oslavě.

Podíl oběti na zahájení nesocializovaného znásilnění bývá malý nebo žádný, její chování může ale ovlivnit průběh činu. Poměrně často pachatel eskaluje úroveň použitého násilí po neefektivní obraně oběti nebo po jejím pokusu přilákat pozornost.¹¹³

Crime Classification Manual uvádí poměrně rozsáhlé a podrobné dělení sexuálních deliktů včetně znásilnění (celkem na 9 typů a více než 40 subtypů). Jako pomůcka pro běžnou praxi se však více objevuje dělení podle motivačních charakteristik pachatelů – na ty, u kterých je vedoucí pohnutkou moc (násilník ujišťující se o moci, tzv. power reassurance rapist, a násilník svou moc prosazující, tzv. power assertive rapist), a na pachatele motivované zlostí, vztekem či pomstychtivostí (odplácející násilník, tzv. anger retaliatory rapist, a sadistický násilník, tzv. anger excitation/sadistic rapist). Některé zdroje sadistické pachatele vydělují do samostatné kategorie.¹¹⁴

Útočník **ujišťující se o moci** je obvykle sociálně izolovaný, často svobodný, protože navazování vztahů se ženami je pro něj obtížné; jeho situaci často komplikuje i některá z méně nebezpečných sexuálních deviací (např. fetišismus). Znásilněním si dokazuje vlastní mužnost a sexuální kompetenci; v průběhu činu používá minimum násilí a často se pokouší o to, aby znásilnění pro oběť nebylo tak traumatizující nebo aby se jí dokonce líbilo. Po činu se může omlouvat, pomáhat oběti se obléct atd.

Útočí obvykle poblíž své základny, přičemž v mnoha případech jde o využití příležitosti v průběhu páchaní jiného trestného činu. Svou oběť často zastrašuje hrozbou zbraně, ale málokdy ji použije, v některých případech ji u sebe navzdory pohrůžkám vůbec nemá. Takovýto útočník nemívá vyšší vzdělání, obvykle vykonává nekvalifikovanou pracovní činnost a často ještě bydlí s rodiči.

Útočník **prosazující svou moc** bývá sociálně kompetentní, ale ve vztahu k ženám mívá nedostatek sebedůvěry, což kompenzuje přehnaně mužným chováním; svým okolím bývá vnímán jako „macho“. Vyhledává zaměstnání, která jsou vnímána jako typicky mužská – např. stavební dělník. Obvykle nežije ve stabilním vztahu a chová se promiskuitně.

¹¹² Matěj Novák – osobní konzultace

¹¹³ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

¹¹⁴ Čermák, I.: Lidská agrese a její souvislosti. Fakta, Žďár nad Sázavou 1998

Znásilnění bere jako své realizaci svého ‚práva na sex‘, oběť si často vybírá na místech, která běžně slouží k seznamování. Útočí obvykle velmi násilně, s cílem okamžitě překonat případný odpor. Na pocity a zdraví oběti nebere žádné ohledy – často trhá oblečení, ponižuje, spoutává atd. Pokud se oběť fyzicky brání, útočník odpovídá zvýšenou agresivitou, což může vést až ke smrti napadné osoby.

Útočník **zlobný, odplácející** je sociálně kompetentní, a to do té míry, že může být ženatý a v manželství nemusí svou agresivitu abnormálně ventilovat. Často pochází z rozvrácené rodiny, byl v dětství týrán či zneužíván.

Znásilněním dává průchod nahromaděnému vzteku a touze po odplatě, což se odráží jak ve výběru obětí, tak i ve způsobu provedení činu. Oběti bývají v mnoha případech zvoleny na základě podobnosti s osobou, vůči které násilník chová negativní emoce; průběh znásilnění pak směřuje k ponižení a utrpení tohoto „zástupce“.

Pachatel napadené osobě způsobuje bolest i samoúčelně, nikoli jen pro překonání jejího odporu, a ponižuje ji slovně i svým konáním (objevuje se například nucení k orálnímu sexu po análním styku atp.). Obvykle neplánuje oběť usmrtit, ale může k tomu dojít v důsledku použitého násilí, nebo ve zkratkovité reakci na obranu oběti, pohrůžky oznámením atp.

Útočník **sadistický** se ve způsobu provedení činu diametrálně liší v závislosti na organizovanosti či dezorganizovanosti; na území ČR převažují případy dezorganizovaných pachatelů¹¹⁵. Společným jmenovatelem obou je, že své uspokojení přímo odvozují od způsobování bolesti napadené osobě. Hlavními rysy činu je kontrola nad obětí, kruté a často prodlužované mučení (za tímto účelem se někteří pachatelé i s obětí přesouvají na sekundární místo, případně si také obstarávají nebo zhotovují specifické nástroje) a v mnoha případech kulminace vraždou oběti. Mučení i znásilnění má často ritualizovaný charakter, objevuje se penetrace cizím předmětem, poškozování specifických částí těla (obvykle spjatých se sexualitou) a braní rozličných předmětů jako „suvenýrů“.¹¹⁶

¹¹⁵ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

¹¹⁶ Holmes, S., Holmes, R.: Sex Crimes, Patterns and Behavior. Third Revised Edition. Sage Publications, Inc., Thousand Oaks, USA, 2008

3.3. Žhářství

Náš trestní zákoník pojem žhářství nezná, pachatelé jsou stíháni obvykle podle ustanovení o poškození cizí věci, případně o obecném ohrožení, ublížení na zdraví a podobně.

Zahraniční literatura v některých případech definici stanovuje; v ČR je tento pojem obecně vnímán jako synonymum pro úmyslné založení požáru, což se do velké míry kryje například s vymezením pojmu podle Crime Classification Manual („založení požáru s úmyslem způsobit škodu“).

Crime Classification Manual spojuje ve stejném dělení žhářské i pumové útoky; celkem rozeznává 8 typů a několik desítek subtypů útoku, rozdělených podle motivace pachatele a případně přidružené kriminální činnosti (např. žhářský útok za účelem zastření jiného trestného činu je dělen na subtypy podle zastíraného činu). Z těchto 8 hlavních typů vychází i typologie, použitá při výzkumu v ČR v letech 2000-2003.¹¹⁷

I u žhářských útoků lze rozlišit organizované a neorganizované místo činu; neorganizované bývá charakteristické založením požáru snadno dostupnými až primitivními prostředky.

Pokud zde žhář používá akceleranty, obvykle jde o pohonné hmoty nebo jiné běžně dostupné hořlaviny, případně je využito jen nahloučení snadno zápalného materiálu, který je dostupný přímo na místě útoku. Vstup do objektu bývá obvykle proveden násilně, za použití hrubé síly nebo improvizovaných prostředků. To vše vede k poměrně jednoduchému odhalení faktu, že požár nevznikl z přirozených příčin.

Organizovanosti může napovídat nejen složitost a sofistikovanost použité metody založení samotného ohně, ale také promyšlená snaha o zanechání co nejmenšího množství stop a pokusy o zastření původu požáru (např. iniciace úmyslně narušenou elektroinstalací).

Organizované místo činu se vyskytuje nejčastěji v případech zjištěně motivovaného žhářství, v některých případech také při pokusech zastřít jiný trestný čin.¹¹⁸

Některé žhářské útoky jsou doprovázeny dopisem nebo jiným sdělením, které mohou pomoci v odhalení motivace pachatele. Ve většině případů však zůstává nejdůležitějším vodítkem předmět útoku.

V ČR jsou žhářským útokem nejčastěji zasaženy byty, domy, jejich příslušenství a také osobní auta, kdežto veřejné budovy nebo instituce jsou zastoupeny výrazně méně (přibližně ve 14% případů). Útok je většinou páchán s cílem přímo uškodit majiteli věci, přičemž motivem je nejčastěji msta. Místo činu tu bývá zpravidla dezorganizované.

¹¹⁷ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

¹¹⁸ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

Vandalismem motivovaní útočníci v ČR často podpalují odpadkové koše nebo kontejnery; oproti tomu útoky na vzdělávací zařízení, které uvádí CCM, se na našem území nevyskytují.¹¹⁹

Podle výše zmíněného výzkumu útoků, provedených v letech 2000-2003, častěji zakládají požáry osoby mladší než 15, nebo naopak starší než 19 let, zatímco mladiství se žhářství dopouštějí výrazně méně často (ze zkoumaných 172 případů bylo pachatelem dítě v 58 případech, mladistvý v 19 a dospělá osoba v 95). Dospělí pachatelé častěji útočili na předměty v osobním vlastnictví a jejich činy byly spíše směřovány proti konkrétní osobě, hlavní věkové rozdíl je ovšem možné spatřovat ve způsobu provedení činu. Mladší pachatelé totiž častěji zakládají požáry pomocí zápalek a zapalovačů, přičemž využívají hořlavin na místě útoku. V mnoha případech jde o činy spáchané bez předchozího plánování. Zda platí charakteristiky, které zahraniční literatura typickému žháři přisuzuje (např. nezaměstnaný mladý muž s obtížemi v mezilidských vztazích) nebylo bohužel ve výzkumu zjišťováno.¹²⁰

3.4. Vražda

Český trestní zákoník definuje vraždu jako úmyslné usmrcení jiné osoby.¹²¹

Profilování jako vyšetřovací metoda nastupuje zejména u vražd sexuálně motivovaných, případně vícenásobných, a to z důvodů dostatečné individualizace činu a zároveň často komplikovaného použití běžných metod. V neposlední řadě jsou obvykle tyto činy medializovány a tlak veřejnosti na jejich vyřešení je vyšší.¹²²

V této části se budu věnovat především vraždám vícenásobným. O jejich pojmové vymezení se již pokoušelo velké množství odborníků, často se ale definice liší jen v detailech nebo v počtu obětí, kterým se vrah stává masovým, sériovým atd. Crime Classification Manual tuto problematiku nerozebírá, třídí homicidia podle jejich motivačního pozadí.

V roce 2005 vznikly na sympoziu pod záštitou FBI kompromisní definice, které měly obsah užívaných pojmů (serial/mass/spreed murder a odpovídající pachatelé) vyjasnit a zjednodušit.

¹¹⁹ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

¹²⁰ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

¹²¹ Zákon č.40/2009 Sb., trestní zákoník, §140

¹²² PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

Znějí následovně:

Sériovou vraždou (serial murder) je spáchání série dvou nebo více vražd jedním nebo dvěma pachateli během odlišných akcí. Rozlišovacím prvkem zde tedy není jen počet obětí, ale především různost jednotlivých činů.

Masovou vraždou (mass murder) je spáchání čtyř nebo více vražd během jedné akce, bez výrazného časového odstupu. Narozdíl od sériové vraždy nejde o místně a časově oddělené činy.

Záchvatová vražda (spree murder) je spáchání dvou nebo více vražd jedním nebo více pachateli bez tzv. cooling off periody, tedy bez „přestávky“, která od sebe odděluje činy sériového vraha.¹²³

Většina účastníků sympozia se vyslovila proti užívání zvláštní kategorie záchvatových vražd, jednak pro poněkud umělé odlišení od vražd sériových a masových, jednak pro malou praktickou užitečnost podobného oddělení.¹²⁴

Nutno ale říci, že záchvatové vraždy se vyznačují některými specifickými odlišnostmi (např. kontrast prudkého nástupu „vražedné vlny“ a náhlého, samovolného ukončení činnosti pachatele, oproti často dlouhodobé a po značném území rozložené řadě vražd sériových), proto si přinejmenším z teoretického hlediska vlastní kategorii pravděpodobně zaslouží.

V případech masových vražd se profilování příliš často neuplatní, neboť k dopadení pachatele obvykle postačují standardní metody; v mnoha případech se vrah ani nepokouší uniknout, páchá sebevraždu nebo je zadržen přímo na místě činu. Stejná situace nastává mnohdy i u záchvatových vražd, proto se koncepty a modely věnují převážně profilování vrahů sériových.¹²⁵

Stejně jako v případech jiných exponovaných skupin pachatelů, i vrahy se mnoho odborníků (např. Wille,¹²⁶ Hickey,¹²⁷ Harbort¹²⁸) pokoušelo rozdělit podle nejrůznějších kritérií - biologických, psychologických atd. Tyto typologie jsou však v některých případech natolik zjednodušující, že v nich některý v praxi se vyskytující typ vraha není obsažen, a nebo lze naopak konkrétního pachatele zařadit do několika skupin, což praktické použití výrazně komplikuje.

Vzhledem k postupu tvorby profilu mají pro praxi velký význam typologie, které se zakládají na motivaci pachatele, protože právě ta je spojovacím článkem prožívání a chování (a tudíž i

¹²³ Drbohlav, A.: Psychologie sériových vrahů. Grada Publishing a.s., Praha, 2013

¹²⁴ FBI – Serial Murder. <http://www.fbi.gov/stats-services/publications/serial-murder>

¹²⁵ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

¹²⁶ Wille, W.: Citizen Who Commit Murder. Warren Green, St. Louis, USA, 1974

¹²⁷ Hickey, E.W.: Serial Murderers and Their Victims. Wadsworth Publishing Company, Belmont, USA, 1997

¹²⁸ Drbohlav, A.: Psychologie sériových vrahů. Grada Publishing a.s., Praha, 2013

vnějšího a vnitřního světa). Nezbytné je ale přijmout fakt, že skuteční pachatelé mají jednoznačnou, v čase neproměnnou motivaci jen v minimu případů.¹²⁹

Kromě již dříve uváděného dělení na organizovaného a neorganizovaného pachatele je pravděpodobně nejznámější, nejčastěji citovanou a nejspíše také nejsrozumitelnější typologií forenzněpsychologická klasifikace podle Holmese a DeBurgera (později Holmese a Holmese), kteří sériové vrahy dělí takto:

Vizionář (visionary) je pachatelem, jehož motivace vychází z halucinací a realitě neodpovídajících představ. V některých případech může být obtížné rozlišit, zda tento koncept není vědomě napodobován duševně zdravým pachatelem ve snaze vyhnout se trestu **Misionář** (missionary) se zaměřuje na určitou skupinu osob, vůči které chová osobní zášť. Může vraždit např. z pohnutek politických či náboženských, nebo se může mstít za utrpené příkoří, ať už skutečné nebo fiktivní.

Hedonista (hedonistic) vraždí pro pocity, které mu takový čin poskytuje. Primární motivací může být sexuální uspokojení (lust killer), intenzivní prožitek excitace a nové zkušenosti (thrill killer), nebo materiální obohacení (gain killer).

Útočník **toužící po moci** (power seeker) je poháněn touhou získat absolutní kontrolu nad obětí, rozhodovat o životě a smrti. Často také odvozuje potěšení z toho, že je před ním varována veřejnost, lidé se obávají jeho dalšího útoku atd.¹³⁰

Drbohlav přidává ještě kategorii pátou, a to **vraha z milosrdenství**, který většinou páchá vraždy v prostředí nemocnic, léčeben dlouhodobě nemocných atp., přičemž své činy vnímá často jako pomoc trpícím lidem. V mnoha případech se ale také přidává touha rozhodovat o cizím životě, případně manipulovat pacientovým zdravotním stavem pro dokázání si vlastní moci a důležitosti, čímž dochází k překrytí s kategorií vraha toužícího po moci.¹³¹

Tato typologie je zejména zástupci školy investigativní psychologie kritizována (stejně jako dělení pachatelů na organizované a neorganizované) pro nejasné detaily podkladového výzkumu a pro nedostatečné empirické ověření. Jednoduchost a srozumitelnost jí ale zajistily značnou rozšířenost, navzdory nedostatkům v jiných oblastech.¹³²

¹²⁹ Drbohlav, A.: Psychologie sériových vrahů. Grada Publishing a.s., Praha, 2013

¹³⁰ Holmes, R., De Burger, J.: Serial Murder. Sage Publications, Inc., Beverly Hills, USA, 1988

¹³¹ Drbohlav, A.: Psychologie sériových vrahů. Grada Publishing a.s., Praha, 2013

¹³² Drbohlav, A.: Psychologie sériových vrahů. Grada Publishing a.s., Praha, 2013

Odborná literatura uvádí i mnoho dalších dělení (podle způsobu výběru oběti a strategie útoku,¹³³ podle mobility pachatele¹³⁴ atd.), ale jejich praktická využitelnost je často sporná a v českém prostředí nebyly zatím žádným způsobem ověřeny.¹³⁵

¹³³ Jackson, J., Bekerian, D.: Offender Profiling. Theory, research and practice. John Willey and Sons, Chickester, USA, 1997

¹³⁴ Holmes, R., Holmes, S.. Profiling Violent Crimes: An Investigative Tool. Third Edition. Sage Publications, Inc., Thousand Oaks, USA., 2002

¹³⁵ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

4. Analýza použití psychologického profilování v ČR

4.1. Organizace v rámci ČR a trendy budoucího vývoje

V současné době není v ČR psychologické profilování systémově nijak zajištěno. Krajské policejní útvary sice disponují Odděleními psychologických služeb, ale ty jsou využívány spíše při intervenci, pomoci obětem, podpoře výslechu a podobně. V případě, že se vyskytne potřeba sestavení profilu, často jsou ke spolupráci přizváni experti z jiných institucí, soudní znalci atd.¹³⁶ V některých případech je dokonce posudek vypracován neoficiálně, na soukromou žádost některého policejního pracovníka, což samozřejmě snižuje využitelnost pro účely vyšetřování.¹³⁷

Při hledání nejúspornějšího řešení by se nabízelo využít současnou soustavu krajských pracovišť (samozřejmě za předpokladu jejich obsazení odborníky, kteří jsou v oblasti profilování dostatečně kvalifikováni, což je v současné situaci diskutabilní¹³⁸) a pouze zajistit lepší informovanost vyšetřovatelů v oblasti profilování a jeho praktického využití. Vhodné by bylo také doplnění specializovaným výcvikem pro kriminalisty, kteří mají na starosti vyšetřování závažných trestných činů, jako je tomu ve Velké Británii.¹³⁹ Pokud by ale zároveň nedošlo ke zvýšení počtu odborných pracovníků, staví takové řešení na individuálních schopnostech konkrétního experta, což není z hlediska předvídatelnosti výsledků ideální model; navíc je zkušený odborník, který nepracuje v rámci širší skupiny, obtížně nahraditelný např. v případě odchodu do penze. V neposlední řadě absentuje v současnosti systém, který by umožnil snadné sdílení údajů o činech přímo z hledisek relevantních k profilování (s výjimkou ViCLASu, provozovaného Úřadem služby kriminální policie a vyšetřování), což činí spolupráci napříč kraji pomalejší a komplikovanější. Šířeji využívané informační systémy, např. AFIS a PATRMV, jsou užitečné zejména pro standardní kriminalistické postupy a jejich využitelnost v profilování je silně omezena.¹⁴⁰ Model oddělených pracovišť je tím výrazně znevýhodněn.

V jiných evropských zemích (např. v Nizozemí a Německu) je rozšířenější řešení v podobě centralizovaného útvaru, který zajišťuje profilovací služby pro policejní jednotky na celém území státu. To umožňuje vytvořit stálou skupinu expertů, kteří se navzájem doplňují a snižují

¹³⁶ Plk. Mgr. Vladimír Voska – elektronická komunikace

¹³⁷ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

¹³⁸ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

¹³⁹ Hofmanová, J.: Behaviorální analýza: Metoda sestavování kriminálního profilu pachatele. Jaroslav Hofman, Praha 2010

¹⁴⁰ Hofmanová, J.: Behaviorální analýza: Metoda sestavování kriminálního profilu pachatele. Jaroslav Hofman, Praha 2010

tak riziko „slepých míst“, nebo prostého omylu jedné osoby. Odchod člena týmu také nepředstavuje takové ohrožení funkčnosti útvaru jako v řešení prvním.

Doplňkovou možností je vytvoření vyšetřovacího týmu včetně profilujících odborníků přímo pro vyřešení konkrétního případu trestného činu vysoké závažnosti, což se uplatňuje např. v Německu.¹⁴¹ Velkou výhodou je možnost upravit personální obsazení týmu v závislosti na charakteru činu, a to nejen z hlediska odbornosti profilovače, ale také např. přizváním znalce z oboru soudního lékařství, pyrotechniky a podobně. Tito znalci jsou obeznámeni s celým vývojem případu a mohou tak (narozdíl od jednorázového vypracování posudku) poskytovat průběžný, ucelenější vhled do dané problematiky. Nevýhodná je naopak pomalost takového postupu ve srovnání se stálými útvary.

V současné době bohužel profilování jako vyšetřovací metoda v ČR „vyšlo z módy“ a vznik systémového řešení v blízké době nelze předpokládat.¹⁴²

Podstatným problémem je v rámci ČR také nedostatek odborníků, kteří jsou obeznámeni zároveň s policejní prací, i s psychologickým profilováním. Z tohoto důvodu dochází např. k tomu, že výsledný profil odpovídá požadavkům vyšetřujících orgánů jen částečně, nebo že jsou při dokumentování místa činu opomenuty detaily, které by později mohly mít v procesu profilování velký význam.

Situaci dále komplikuje fakt, že profilující odborník je častokrát k případu přizván příliš pozdě a nezbyvá mu, než pracovat s kusými informacemi. V okamžiku, kdy už je zřejmé, že obvyklé metody k úspěšnému uzavření kauzy nepovedou, nemá profilovač možnost se zúčastnit např. ohledání místa činu a těla oběti; namísto toho vychází převážně ze spisového materiálu a vyhledání jakýchkoli dodatečných podrobností bývá výrazně ztíženo. Na druhé straně nelze z pochopitelných důvodů preventivně zvat profilovače k ohledání každého místa činu, je proto nutno najít rozumný kompromis.

Tento problém je možné částečně odstranit způsobem dokumentace (např. rozsáhlejším použitím videozáznamu při ohledáních), ale důležitější změnou by bylo zajištění psychologického minima pro vyšetřovatele závažných trestných činů. To by přineslo nejen kvalifikovanější odhad, zda by v konkrétním případě byla práce profilovače přínosem, ale také (a v širším měřítku možná především) pomoc při formulování vyšetřovacích verzí. Za současné situace záleží především na zkušenostech každého jednotlivého vyšetřovatele, což

¹⁴¹ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

¹⁴² PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

není optimální – činy, u kterých by se profilování nejlépe uplatnilo, nejsou ani v měřítku celé ČR příliš časté a konkrétní vyšetřovatel se s nimi proto setkává zřídka.¹⁴³

Jaký dopad může mít nedostatečné forenzně-psychologické vzdělání policejních osob na vyšetřování trestných činů, bylo názorně ukázáno prvním útokem mladistvého J.S., pozdějšího sériového vraha. Pachatel s obětí zapředl hovor, přičemž o sobě sdělil pravdivé údaje – jméno, datum narození, místo a druh vzdělávacího zařízení, které navštěvuje. Následný útok (škrcení a pokus o znásilnění) oběť přežila a druhý den také oznámila policistům, kteří ovšem nebezpečnost útoku nerozpoznali a oznámení neprověřili. J.S. byl později dopaden až po třech dokonaných vraždách a rozsáhlém vyšetřování.¹⁴⁴

4.2. Případy, řešené za pomoci profilování

Případ I.

V roce 2004 byla spáchána série znásilnění a loupeží (tři znásilnění, jeden pokus znásilnění, deset loupeží) v oblasti Prahy 1, 4 a 5. Pachatel si oběť vyhlédl v noční tramvaji, sledoval ji na odlehlé místo a tam bez varování zaútočil údery a kopy. Útoky byly vedeny značnou silou, oběti vesměs utrpěly otřes mozku a zlomeniny v obličejové části lebky. Po dokončení počátečního ataku pachatel oběti odcizil cennosti; některé napadené také znásilnil, přičemž je v průběhu aktu dále bil, i když nekladly aktivní odpor.¹⁴⁵

Tuto sérii vyšetřoval tým kriminalistů, který nakonec došel k rozhodnutí pokusit se pachatele vyprovokovat a následně ho zadržet při útoku na figurantku, tzv. volavku. Za tímto účelem byl PhDr. Karlem Netíkem, CSc. vytvořen psychologický profil, který na základě dostupných informací vytvořil následující obraz: pachatelem je muž ve věku do 30 let, pravděpodobně recidivista; pokud je starší než 20 let, spáchal již možná jiný násilný trestný čin. Nepůjde zřejmě o Roma, ačkoliv svědectví jedné z obětí ho tak popisovalo, neboť sexuálně motivované útoky se obvykle odehrávají v rámci jednoho etnika a žádná napadená přitom Romka nebyla. Inteligenční kvocient se nejspíše pohybuje na rozhraní průměru a podprůměru, dotyčný dosáhl pouze základního vzdělání a v dospělosti je nezaměstnaný nebo vykonává nekvalifikovanou práci. Je sociálně málo kompetentní, zvláště ve vztahu k ženám, a trpí nedostatkem sebedůvěry, proto útočí bez předchozího verbálního kontaktu. Bydlí zřejmě v Praze, své oběti tipuje v tramvajích a na zastávkách MHD mezi ulicemi Jindřišská a

¹⁴³ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

¹⁴⁴ Netík, K.: Psychologické profilování. Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie, Karolinum, Praha, 2006

¹⁴⁵ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

Lazarská. Útok předem připravuje, ale psychicky je dezorganizovaný. Bude útočit dál, dokud mu v tom nebude zabráněno vnějším faktorem, například dopadením nebo odsouzením za jiný delikt.

Kromě vytvoření profilu se psycholog podílel také na výběru vhodné figurantky a tramvajové linky, na které bude s největší pravděpodobností možné se s pachatelem setkat.

Po útoku na kriminalistku byl skutečně na Praze 4 zadržen M.L.D, třicetiletý muž rumunské národnosti. Při vyšetřování bylo zjištěno, že má nedokončené základní vzdělání, naměřeno IQ 79. V ČR nebyl pachatel stabilně zaměstnán a pracoval pouze příležitostně. V minulosti byl třikrát trestán, z toho dvakrát za násilný trestný čin (loupež). Znaleckým posudkem byl popsán jako emocionálně plochý, s asociálními a labilními rysy, zjištěn byl i silně narušený vztah k ženám.¹⁴⁶

Případ II.

27.4.1998 došlo v Ostravě k výbuchu nástražného výbušného systému uloženého v odpadkovém koši na tramvajové zastávce. Střepiny způsobily těžká zranění 3 osob. Zanedlouho poté došel na P.O.Box Policie ČR v Ostravě dopis (s adresou „Pro tým Výbuch“), popisující konstrukci použité nálože; z množství detailů bylo možné téměř s jistotou určit, že dopis byl opravdu psán pachatelem. Krom použití propisotu byl dopis charakteristický také gramatickými chybami a oslovením „Čau kluci policajcký“.

6.9.1998 explodovala další nálož, tentokrát v Jilské ulici v Praze, ale opět skrytá v odpadkovém koši. Kromě dvou lehkých zranění turistů způsobila také nemalé hmotné škody na budově kostela sv.Jiljí. O necelý měsíc později byl druhý, stejně adresovaný dopis doručen do Bartolomějské ulice v Praze, kde sídlí řada policejních útvarů. Opakovalo se familiární oslovení, propisot i gramatické chyby. Tentokrát v obsahu nebyl jen popis obou bomb, ale také požadavek 150 000 dolarů a 300 000 Kč v bankovkách přesně udaných nominálních hodnot; v případě nesplnění mělo dojít k dalším výbuchům. Navíc byl nabídnut kontakt přes teletext, kterým mělo být pachateli předáno telefonní číslo pro potřeby další komunikace. Pro vyšetřování vznikly tři týmy: první za účelem pátrání na území Prahy, druhý pro komunikaci s pachatelem a jeho konečné zadržení, třetí pro pátrání v severomoravském kraji – dosavadní údaje totiž ukazovaly na úzké vazby pachatele v této oblasti (první výbuch v Ostravě, první dopis odeslán z Ostravy, druhý z Přerova). Zároveň byla oslovena PhDr. Ludmila Čírtková, Csc., se žádostí o vypracování profilu pachatele. I z omezených údajů

¹⁴⁶ Netík, K.: Psychologické profilování. Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie, Karolinum, Praha, 2006

vznikl poměrně obsáhlý popis: muž starší 45 let, žijící sám, má střední vzdělání elektrotechnického směru nebo s touto nástavbou, bydlí pravděpodobně v severomoravském kraji, je spíše zaměstnan, ale práce ho neuspokojuje. Dosud netrestán, i když drobná srážka s policií není vyloučena. Zájem o reprodukční grafiku, bankovky, kriminalistiku, problematiku související s konstrukcí výbušných systémů. Je manuálně zručný, okolí ho vnímá jako kutila. Opakování výbuchů je pravděpodobné.

Součástí profilu byly i zásady pro komunikaci s pachatelem, včetně varianty pro neočekávanou explozi jakékoliv podobné nálože.

Policie uposlechla doporučení k proaktivní strategii a kontaktní telefonní číslo přes teletext uvedla. Následující komunikace posílila domněnky o pohybu pachatele v severomoravském kraji – všechny tři jeho telefonáty byly vedeny z telefonních automatů v této oblasti. Následně došlo ke sledování automatů a sběrných poštovních schránek pomocí skrytých kamer a průmyslové televize, což se později ukázalo klíčovým.

V následujícím dopise pachatel navrhl termín pro předání peněz a do úschovny na přerovském nádraží pro tento účel uložil prázdný kufřík. V dopise čtvrtém (psaném již přes šablonu namísto propisotu) ale své požadavky změnil, požadoval větší obnos peněz a vyhrožoval dalšími výbuchy. Dalších šest dopisů se neslo ve znamení stále se měnících komunikačních kanálů a řešení komplikací při budoucím předání peněz (police byla vyzvána, aby místo teletextu využívala inzertní časopis Avízo a následující výzvy v teletextu pachatel zjevně nečetl, dodaný kufřík na peníze byl pro nově požadovanou částku příliš malý atd.).

Při vhazování desátého dopisu do schránky byl pachatel zachycen policejní kamerou a během následujícího intenzivního pátrání neznámého muže poznali pracovníci policie v Karviné.

M.M. byl nakonec usvědčen také díky pachovým stopám, které přes veškerou opatrnost na některých dopisech zanechal. Ze 17 znaků popsaných v psychologickém profilu jich odpovídalo 15 (pachatel byl starý 41 let, nikoliv více než 45, a byl již trestán za vraždu).¹⁴⁷

Případ III.

V období od listopadu 1978 do října 1981 bylo zavražděno na území ČSR pět žen, a to způsobem, který vypovídal o sadismu pachatele – rdoušení, velký počet neúčelně zasazených bodných ran, zohavení pohlavních orgánů oběti a v jednom případě také amputace částí těla.¹⁴⁸ Vyšetřování bylo komplikováno vzdáleností míst činů (Děčín, rychlík Praha-Děčín,

¹⁴⁷ Pivoda, A.: Obchodník se strachem. Pragoline, Praha, 2003

¹⁴⁸ Drbohlav, A.: Psychologie sériových vrahů. Grada Publishing a.s., Praha, 2013

Košice, Brno, Praha) i tím, že k některým vraždám se přiznali nepraví pachatelé.¹⁴⁹ Brutalita pachatele přitom vzrůstala každým činem – první dvě oběti zardousil a ponechal na místě, u třetí už došlo k rozčlenění těla, u čtvrté k amputaci a odnesení ňader a zevního genitálu.¹⁵⁰ Vyšetřovatelé proto navázali kontakt s odborníky Psychiatrické kliniky FVL UK v Praze, kteří vypracovali profil pachatele a doporučili pořadí prověrek vytipovaných osob. Vrah byl podle nich psychopatická osobnost, sadista dosahující uspokojení usmrcením oběti. Od toho byl odvozen i předpokládaný věk 18-35 let (neboť bylo presumováno, že k dosažení takového rozvoje sadistické deviace je třeba jistého vývoje v čase) a možnost předchozího odsouzení, byť i za jiný delikt. Mezi jeho možné projevy byla zařazena např. asociálnost, delikventní sklony, nestálost v pracovních vztazích a nízkou kompetencí ve vztazích mezilidských, zvláště k ženám.¹⁵¹

L.H. byl dopaden na základě výpovědi duševně chorého muže, který se přiznal k poslední vraždě, ovšem spáchat ji očividně nemohl, protože byl v inkriminované době ve vězení. Znal nicméně detaily, které mu mohl prozradit jen pachatel, a nakonec uvedl, že mu o nich řekl kamarád. L.H. se při výslechu k vraždě přiznal a pod tíhou důkazů také ke čtyřem dalším. Doc. Karel Hynek, který L.H. vyšetřoval, potvrdil psychopatickou osobnost, absolutní citovou plochost, pohrdání ženami a absenci zvnitřněných morálních norem. Byť profil pomohl vyšetřovatelům jen velmi omezeně, většina faktorů v něm uvedených odpovídala realitě.¹⁵²

¹⁴⁹ PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace

¹⁵⁰ Drbohlav, A.: Psychologie sériových vrahů. Grada Publishing a.s., Praha, 2013

¹⁵¹ Hofmanová, J.: Behaviorální analýza: Metoda sestavování kriminálního profilu pachatele. Jaroslav Hofman, Praha 2010

¹⁵² Drbohlav, A.: Psychologie sériových vrahů. Grada Publishing a.s., Praha, 2013

Závěr

V této práci jsem se snažil realisticky popsat možnosti psychologického profilování jako kriminalistické metody, uvést předpoklady, za kterých nejlépe funguje, a možnosti, které tato metoda řešení složitých případů trestných činů nabízí.

V současné době není využití profilování v ČR příliš časté, neboť chybí snadný přístup k odborníkům, kteří by takovou službu zajišťovali, a návrh k vypracování profilu je v podstatě osobní iniciativou člena vyšetřovacího týmu. Druhým faktorem zůstává, že většinu případů lze stále uspokojivě řešit za použití standardních metod a motivace ke zlepšení dostupnosti méně tradičních vyšetřovacích postupů je tedy nízká.

Kolem podstaty psychologického profilování se často tvoří dva nesmiřitelné názorové tábory, které vedou spor, zda jde o vědecky podloženou metodu, či naopak o šarlatánství. Faktem je, že ačkoliv není profilování žádným všelékem, v kontextu ostatních metod se jedná o prověřený postup, jehož úspěšnost lze demonstrovat na případech tuzemských i zahraničních. Pokud se bude zvyšovat počet případů, kdy se nelze ve vyšetřování opřít o vazbu mezi pachatelem a obětí, případně chybí zjevný motiv, pak by si tato metoda mohla i v naší zemi vybojovat stejně čestné místo, jaké jí náleží v jiných evropských zemích.

Seznam použité literatury

Knižní publikace

- Ainsworth, P.: Offender Profiling and Crime Analysis. Willan Publishing, Portland, USA, 2001
- Čermák, I.: Lidská agrese a její souvislosti. Fakta, Žďár nad Sázavou 1998
- Čírtková, L.: Forezní psychologie. Aleš Čeněk, Plzeň, 2004
- Douglas, J., Oldshaker, M.: The cases that haunt us. Pocket books, NY, USA, 2001
- Douglas, J., Olshaker M.: Mindhunter. Pocket books, New York, USA, 1996
- Drbohlav, A.: Psychologie sériových vrahů. Grada Publishing a.s., Praha, 2013
- Esherick, J.: Criminal psychology and personality profiling. Mason Crest Publishing, Philadelphia 2006
- Girod, R. J.: Profiling the criminal mind. iUniverse, Lincoln, USA 2004
- Hickey, E.W.: Serial Murderers and Their Victims. Wadsworth Publishing Company, Belmont, USA, 1997
- Hofmanová, J.: Behaviorální analýza: Metoda sestavování kriminálního profilu pachatele. Jaroslav Hofman, Praha 2010
- Holmes, R., De Burger, J.: Serial Murder. Sage Publications, Inc., Beverly Hills, USA, 1988
- Holmes, R., Holmes, S.. Profiling Violent Crimes: An Investigative Tool. Third Edition. Sage Publications, Inc., Thousand Oaks, USA., 2002
- Jackson, J., Bekerian, D.: Does Offender Profiling Have a Role to Play? Offender Profiling: Theory, Research and Practice. John Wiley & Sons, UK 2006
- Jackson, J., Bekerian, D.: Offender Profiling. Theory, research and practice. John Willey and Sons, Chickester, USA, 1997
- Kretschmer, E.: Physique and Character. Harcourt, 1925
- Lombroso, C.: Crime: It's Causes and Remedies. Little & Brown, 1911
- Netík, K.: Psychologické profilování. Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie, Karolinum, Praha, 2006
- Newburn, T., Williamson, T., Wrights, A.: Handbook of Criminal investigation. Willan Publishing, NY, 2007
- Pakes, F., Winstone, J.: Psychology and crime. Willan Publishing, Portland, USA, 2007

- Perlmutter, D.: Investigating Religious Terrorism and Ritualistic Crimes. CRC Press LLC, Boca Raton, USA, 2004
- Petherick, W.: Criminal Profile: Into the Mind of the Killer. Modern Books, London, 2005
- Pivoda, A.: Obchodník se strachem. Pragoline, Praha, 2003
- Sherman, C.: A Rose for Mary: The Hunt for the Real Boston Strangler. Northeastern University Press, 2003
- Turvey, B.: Criminal Profiling. An Introduction to Behavioral Evidence Analysis. Elsevier Ltd., Amsterdam, 2008
- Turvey, B.E., Petherick, W.: Forensic Victimology: Examining Violent Crime Victims in Investigative and Legal Contexts. Academic Press, USA, 2008
- Wille, W.: Citizen Who Commit Murder. Warren Green, St. Louis, USA, 1974

Odborné články

- Ault, R., Reese, J.: A Psychological Assessment of Crime Profiling. FBI Law Enforcement Bull., vol. 3, 1980, s. 22-25
- Čírtková, L., Gillernová, I.: Psychologická podpora vyšetřování trestných činů. Propisy 1998, č.4, s.6
- Čírtková, L.: Psychologické profilování, mýtus a skutečnost. Kriminalistika 1995, č.1, s.25-26
- Douglas, J., Burgess A.W., Burgess, A.G., Ressler, R.K.: Crime Classification Manual: A Standard System for Investigating and Classifying Violent Crimes. John Wiley & Sons, USA 2006
- Fattah, E. A.: Towards a Criminological Classification of Victims, International Criminal Police Review., vol. 209, 1967, s. 162-169
- Grumlík, R., Vavřík, P.: Psychologicko-psychiatrické profilování značně neobvyklé sebevraždy-vraždy? Kriminalistický sborník, 1996 č. 7, s. 245-256
- Horgan, J.: Understanding Criminal Behaviour: Beyond ‚Red Dragon‘. Faculty of Science Public Lecture Series 2002-3. University College, Cork
- Housden, M.: An Early Example of Personality Profiling: Henry A. Murray's Study of Adolf Hitler. Rutgers University, <http://org.law.rutgers.edu/publications/law-religion/publications/housden.pdf>

- Kaplan, M.: Psychologické profilování v analýze násilných trestných činů. Bezpečnostní teorie a praxe: Sborník Policejní akademie ČR. Policejní akademie ČR, Praha 2002
- Kaplan, M.: Psychologické profilování v analýze násilných trestných činů. Bezpečnostní teorie a praxe: Sborník Policejní akademie ČR. Policejní akademie ČR, Praha 2002
- Matoušková, I.: Aplikovaná forenzní psychologie. Grada Publishing a.s., Praha, 2013
- Nesvadba, A.: Teoreticko-metodické východiská profilácie páchatelov vražd. Justičná revue, 55, 2003, č.1, s.64-72
- Netík, K., Neumann, J.: Metoda psychologického profilování pachatele – příspěvek forenzní psychologie kriminalistické praxi. Československá kriminalistika 1990, č. 1-2, s.68-72
- Newton, M.: The Encyclopedia of Crime Scene Investigation. Facts on File, USA 2007
- Polišínská, V.: Profilování pachatelů trestných činů.
<http://www.mvcr.cz/clanek/profilovani-pachatelu-trestnych-cinu.aspx>
- Ramsland, K.: James A. Brussel: The "Sherlock Holmes of the Couch". The Forensic Examiner, www.theforensicexaminer.com
- Rossmo, D.K.: Geographical Profiling. Offender Profiling. John Wiley & Sons, UK 2006
- Smith, S.S., Shuy, R.W.: Forensic psycholinguistic. FBI Law Enforcement Bulletin, 2002, vol.71, no.4
- Snopko, M., Labáth, P.: Profilovanie pachately – jedna z foriem efektívnej spolupráce PZ s mimorezortnými odborníkmi. Psychológia, psychiatria a sociológia a prevencii kriminality. Odbor spolupráce s verejnosťou a prevencie Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, Bratislava 1995
- Thoř, J.: Modus operandi z jiného pohledu. Kriminalistický sborník 1996, č. 3, s. 107-110
- Vyhlídalová, P.: K otázce psychologického profilování. Československá kriminalistika 1990, č.1-2, s.68-72

Internetové zdroje

- David Canter, <http://www.davidcanter.com>

- FBI – Serial Murder. <http://www.fbi.gov/stats-services/publications/serial-murder>
- Homeland Security Bomb Threat Checklist
http://www.tn.gov/homelandsecurity/docs/bomb_checklist.pdf
- Royal Canadian Mounted Police: Violent Crime Linkage System (ViCLAS).
<http://www.rcmp-grc.gc.ca/tops-opst/bs-sc/viclas-salvac-eng.htm>

Jiné zdroje

- Matěj Novák – osobní konzultace
- PhDr. Karel Netík, CSc. – osobní konzultace
- Plk. Mgr. Vladimír Voska – elektronická komunikace
- Zákon č.40/2009 Sb., trestní zákoník

Abstract

Psychological Profiling of an Offender

The purpose of the thesis is to describe and demystify the subject of offender profiling, also called criminal profiling or psychological profiling. Criminal profiling is one of key disciplines of forensic psychology which approximately in the last twenty years became recognized as a helpful investigative tool for resolving difficult criminal cases.

The thesis is structured into four chapters, each one covering different aspect of criminal profiling. First chapter defines criminal profiling, its basic premises, formation and history, different approaches to profiling and possible uses of profiling. Second chapter focuses on practical use of criminal profiling. It covers criteria for using profiling in a particular criminal investigation, includes basic information about perpetrators and victims and shortly touches upon computer databases used in profiling.

Third chapter covers the actual creation of profile of an unknown offender, from different sources suitable for gathering information to uncovering the offender's motivation and finally to the finished psychological profile. It also includes information about perpetrators of arson, rape and murder, as samples of serious offenses where offender profiling is often applied.

Fourth chapter analyses the use of criminal profiling in Czech Republic and brings ideas for improvement, based on comparison with investigation methodology and practice in other European countries. This chapter also demonstrates use of profiling on three successfully solved Czech cases.

I conclude that the criminal profiling is currently largely undeveloped in Czech Republic, although it helped to unravel many criminal cases in the past and is commonly and successfully used in other countries. It is, however, no panacea; it can effectively complement traditional investigative methods, but it does not and should not strive to replace them.

Klíčová slova – Key Words

Psychologické profilování – Psychological Profiling

Pachatel – Offender

Scéna deliktu – Crime Scene